ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

Τεύχος 21, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1997

ΙΝΕ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Αλλαγές στο χάρτη της απασχόλησης

Αύξηση των νέων θέσεων εργασίας αλλά και της ανεργίας

ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΝΑ ΦΥΛΟ, ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ • ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ ΚΑΙ ΤΟΜΕΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ • ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΑΝΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ • ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Σημαντικές ανακατατάξεις έχουν σημειωθεί την τελευταία δεκαετία στην αγορά εργασίας με συνέπεια να παρουσιάζονται ουσιαστικές αλλαγές στον χάρτη της απασχόλησης της χώρας. Εάν αναλύσει κανείς τα επίσημα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνει αυξομειώσεις στις θέσεις απασχόλησης ανά τομέα και κλάδο παραγωγής, αλλά και στις ειδικότητες και επαγγέλματα που είχαν ζήτηση στην αγορά εργασίας.

Η εργασία γύρω από την απασχόληση, που παρουσιάζει σε αυτό το τεύχος η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ καταλήγει σε τέσσερα βασικά συμπεράσματα: την αύξηση της απασχόλησης κυρίως σε θέσεις χαμηλής παραγωγικότητας, την είσοδο των γυναικών στην παραγωγή με υψηλούς ρυθμούς, την αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα εις βάρος του πρωτογενούς τομέα και την επιδείνωση των στοιχείων της ανεργίας σε ορισμένες ομάδες όπως οι γυναίκες, οι νέοι και οι μεγάλες ηλικίες.

Τα στοιχεία της απασχόλησης που αναλύονται στην εργασία, αφορούν την περίοδο 1991-1995, ενώ στο μικροσκόπιο τίθενται οι μεταβολές ανά φύλο, περιοχή, περιφέρεια, κλάδο παραγωγής και ειδίκευση.

Η συγκεκριμένη εργασία αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η διοίκηση της ΓΣΕΕ έχει θέσει την περίοδο αυτή, ως θέμα πρώτης προτεραιότητας, την αντιμετώπιση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ • ΜΗΝΙΑΊΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΌ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΎΤΟΥ ΕΡΓΑΣΊΑΣ ΤΗΣ ΓΣΕΕ

ΕΚΔΌΤΗΣ: Χρήστος Πολυζωγόπουλος • **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΉ ΕΠΙΤΡΟΠΉ:** ΤΟ Δ.Σ.ΤΟΥ ΙΝΕ, *Πρόεδρος:* Χρήστος Πολυζωγόπουλος, *Αντιπρόεδρος:* Δ. Στρατούλης, *Γρ. Οικονομικού:* Ηλ. Σακελαριάδης, *Μέλη:* Γ. Ντάσης, Γ. Ρωμανιάς, Γ. Χριστοδούλου, Σ. Μαντζουράνης, Φ. Φατούρος, Γ. Ποντικός • **ΕΠΙΜΈΛΕΙΑ ΥΛΗΣ:** Κ. Παπαδής • **ΓΡΑΦΕΊΑ:** Εμμ. Μπενάκη 71Α, Αθήνα 106 81, Τηλ: 3304469-74, Fax: 3304452 • **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΊΗΣΗ - ΠΑΡΑΓΩΓΉ:** ΚΑΜΠΥΛΗ, Αριστοτέλους 36, Τηλ: 8215007, 8215675, Fax: 8215007

Πέντε είναι τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των στοιχείων της περιόδου 1991-95. Αυτά είναι:

Πρώτον, υπάρχει αύξηση της απασχόλησης (191.000 νέες θέσεις εργασίας), η οποία δεν σχετίζεται πλέον με μια πολλαπλάσια αύξηση του ΑΕΠ. Οι νέες θέσεις που δημιουργούνται είναι σε μεγάλο βαθμό χαμηλής παραγωγικότητας.

Δεύτερον, η αύξηση της απασχόλησης δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στους τομείς και στους κλάδους της παραγωγής. Αντίθετα υπάρχει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και δραματική μείωση της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα. Αύξηση της απασχόλησης υπάρχει μόνο στον τριτογενή τομέα, είναι όμως τέτοιου μεγέθους που όχι μόνο ισοσκελίζει την μείωση που προέρχεται από τους δύο πρώτους τομείς, αλλά προκαλεί και την συνολική αύξηση της περιόδου.

Τρίτον, παρόλη την αύξηση της απασχόλησης, υπάρχει ραγδαία αύξηση της ανεργίας. Η ανεργία πλήττει κυρίως τις γυναίκες, τους νέους, και τις αστικές περιοχές, αν και πλέον σημαντικός είναι ο ρυθμός αύξησης των ανδρών ανέργων, (μεγαλύτερος από αυτόν των γυναικών) και των ηλικιωμένων ομάδων ανέργων. Τέλος υπάρχει μία επικίνδυνη αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας

Τέταρτον, η παρατηρούμενη αύξηση της απασχόλησης οφείλεται κατά κύριο λόγο στην είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, (κυρίως στις αστικές και ημιαστικές περιοχές). Η διαδικασία αυτή είχε αρχίσει στην χώρα μας στις αρχές της δεκαετίας του ΄80, αλλά ανακόπηκε στο τέλος αυτής της δεκαετίας. Η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι οι νέες θέσεις εργασίας είναι θέσεις μισθωτών και συμβοηθούντων μελών στον τριτογενή τομέα, όπου οι γυναίκες παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή από τους άνδρες.

Πέμπτον, αλλάζει ο γεωγραφικός χάρτης της απασχόλησης και του πληθυσμού. Παρατηρείται επιστροφή σε φαινόμενα έντονης αστικοποίησης και αγροτικής ερήμωσης που είχαν σε μεγάλο βαθμό περιοριστεί την δεκαετία του ΄80. Επίσης παρατηρείται αποδιάρθρωση του αναπτυξιακού άξονα (Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εύζωνοι -ΠΑΘΕ-) της χώρας και μετατροπή του σε ένα αναπτυξιακό δίπολο (Αθήνα - Θεσσαλονίκη) με παράλληλους περιφερειακούς αναπτυξιακούς πόλους, την τουριστική νησιωτική Ελλάδα και τις βόρειες συνοριακές περιφέρειες της χώρας. Φαίνεται ότι η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα αυξάνει τις χωρικές ανισότητες υπέρ των αστικών κέντρων και κυρίως του μητροπολιτικού δίπολου Αθήνα - Θεσσαλονίκη και δεν διαχέει την ανάπτυξη στον χώρο. Εξαίρεση αποτελεί ο

Τα κείμενα έγραψαν οι
Χάρης Σιμόπουλος και
Φανή Καραμήτσα*

**** Η εργασία αυτή εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια της πρακτικής εξάσκησης των συγγραφέων (σπουδαστές της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης) την οποία πραγματοποίησαν στο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ το καλοκαίρι του ΄96***

Ο Χρ. Πολυζωγόπουλος
νέος Πρόεδρος του ΙΝΕ

Νέος πρόεδρος του Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ εξελέγη ομόφωνα από το Διοικητικό Συμβούλιο του ΙΝΕ ο Χρήστος Πολυζωγόπουλος, πρόεδρος της ΓΣΕΕ

στην εισήγησή του, στο διοικητικό συμβούλιο που έγινε ομόφωνα δεκτή, ο νέος Πρόεδρος του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ τόνισε την ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αξιοποιηση του Ινστιτούτου, ως εργαλείου της ΓΣΕΕ και ειδικότερα στις δραστηριότητές του, τις αναφερόμενες στους τομείς τεκμηρίωσης των θέσεων της ΓΣΕΕ, μελετών-ερευνών και συνδικαλιστικής επιμόρφωσης.

΄Εδωσε επίσης οδηγίες άμεσης προώθησης μελετών-ερευνών τεκμηρίωσης των θέσεων της ΓΣΕΕ στα εξής θέματα:

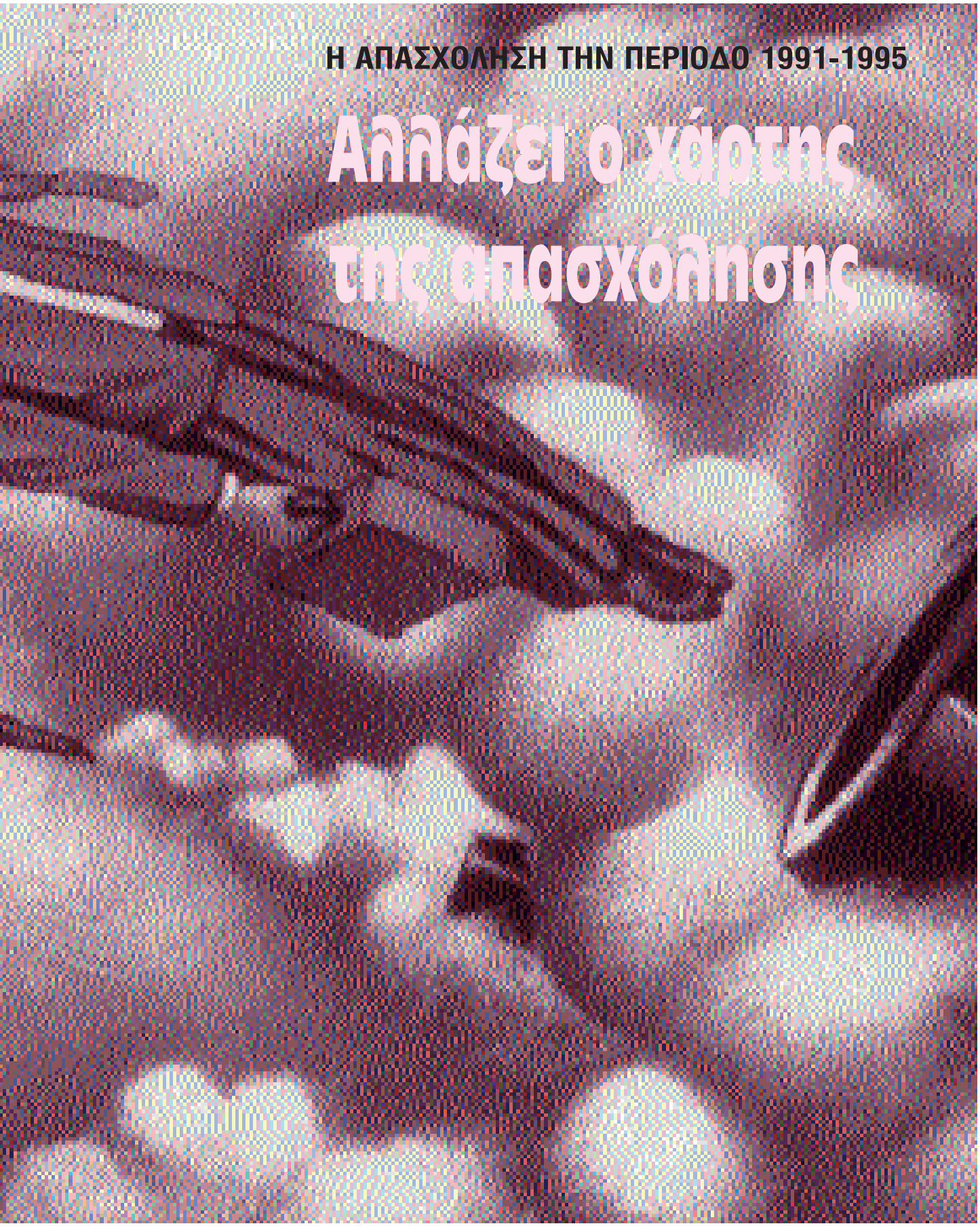
Φορολογικό, Απασχόληση-ανεργία, Εργασιακές Σχέσεις και Κοινωνική Ασφάλιση

Ακόμη ο Χρήστος Πολυζωγόπουλος επεσήμανε την ανάγκη ανάπτυξης και διεύρυνσης των σχέσεων του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ με τα Συνδικάτα των χωρών της Βαλκανικής και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης.

Τέλος κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του Δ.Σ. αποφασίστηκαν τα εξής:

α. Να συνεχιστούν οι διαδικασίες για την χωρίς καθυστέρηση διεύρυνση του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ ώστε να καταστεί ενιαίος φορέας τεκμηρίωσης, έρευνας και επιμόρφωσης τόσο της ΓΣΕΕ, όσο και της ΑΔΕΔΥ.

β. Να συνεδριάσει το Δ.Σ. του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ εντός του προσεχούς 15νθημέρου, για να συζητηθούν ο Απολογισμός και τα προγράμματα δράσης του ΙΝΕ και του ΚΕΚ ΓΣΕΕ.

Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1991-1995

Αλλάζει ο χάρτης της απασχόλησης

Αύξηση των θέσεων εργασίας

Τη δεκαετία του ΄90 οι τάσεις απασχόλησης της ελληνικής κοινωνίας παρουσιάζουν αξιοσημείωτες μεταβολές. Με βάση την έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΣΥΕ, εξετάζονται οι εξελίξεις στο σύνολο του εργατικού δυναμικού ανά φύλο, ανά βαθμό αστικότητας και ανά περιφέρεια. Οι παρατηρούμενες μεταβολές θα σχετιστούν με την θέση στην εργασία, με το κλάδο οικονομικής δραστηριότητας καθώς και με την περιφέρεια στην οποία ανήκει το εργατικό δυναμικό.

Η απασχόληση την περίοδο 1991-1995: Το πρώτο διακριτό χαρακτηριστικό των τάσεων απασχόλησης την περίοδο 1991-1995, είναι ότι η απασχόληση παρουσιάζει αυξητική πορεία (δημιουργήθηκαν 191.000 νέες θέσεις εργασίας). Ο Μέσος Ετήσιος Ρυθμός (ΜΕΡ) αύξησης των θέσεων εργασίας φτάνει το 1,29%. Η σημαντικότητα του χαρακτηριστικού αυτού γίνεται φανερή, αν αντιδιασταλεί με την πορεία της απασχόλησης στα τέλη της δεκαετίας του ΄80 και στον πρώτο χρόνο της δεκαετίας του ΄90 (το 1990 οι θέσεις εργασίας μειώθηκαν κατά 85.000 ή 2,33%). Πρέπει να σημειωθεί ότι ο ΜΕΡ αύξησης της απασχόλησης την περίοδο 1991-1995, είναι ο υψηλότερος της χώρας τα τελευταία 25 χρόνια. Στην δεκαετία του ΄70 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης ήταν 0,75% , ενώ στην δεκαετία του ΄80 ήταν 0,53%. Επίσης ο ρυθμός αυτός πρέπει να ειδωθεί και σε σχέση με δύο άλλες παραμέτρους. Πρώτον, τις τάσεις απασχόλησης στην Ε.Ε.. που παρουσιάζουν έως το ΄93 δραματικά φθίνουσα πορεία (το 1993 το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε σχεδόν 2% που ήταν η μεγαλύτερη ετήσια μείωση απασχόλησης από το 1950). Δεύτερον και σημαντικότερο, τους χαμηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ της περιόδου 1991-1995. Το μέχρι τώρα μοντέλο της σχέσης προϊόντος-απασχόλησης ήταν: μία αύξηση στο προϊόν οδηγούσε σε υποπολλαπλάσια αύξηση της απασχόλησης, η διαφορά των ρυθμών αύξησης οφειλόταν στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Το μοντέλο αυτό μπορούμε να το αντιληφθούμε στις περιόδους 1971-1981 και 1981-1991 όπου ένας μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ 3,98% και 1,58 % αντίστοιχα, έφερε μέση ετήσια αύξηση της απασχόλησης 0,75% και 0,53%. Αντίθετα την περίοδο 1991-1995 το ΑΕΠ μεταβάλλεται με μέσους ετήσιους ρυθμούς αύξησης παράλληλους της απασχόλησης (και οι δύο γύρω στο 1,3%). Αυτό σημαίνει ότι η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνει πολύ λιγότερο από ότι παλιότερα, την περίοδο 1991-1995 για το σύνολο του εργατικού δυναμικού φαίνεται να μένει σταθερή. Επίσης ότι σε μεγάλο βαθμό οι νέες θέσεις εργασίας δεν είναι θέσεις υψηλής παραγωγικότητας στο σύνολο τους. Έτσι λοιπόν αυτός ο εξαιρετικά υψηλός ρυθμός αύξησης της απασχόλησης δεν σχετίζεται πια με ένα πολλαπλάσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, πράγμα που σημαίνει στροφή των διαδικασιών παραγωγής σε επιλογές μεγαλύτερης ποσότητας και χαμηλότερης παραγωγικότητας εργασίας.

Ποσοστά ενεργού πληθυσμού και ποσοστά απασχόλησης

Το δεύτερο διακριτό χαρακτηριστικό είναι ότι αυτή την περίοδο (1991-1995) τόσο τα ποσοστά ενεργού δυναμικού (υπολογίζεται από την ΕΣΥΕ ως ο λόγος του συνόλου του εργατικού δυναμικού- εργαζόμενοι και άνεργοι- προς το σύνολο του πληθυσμού που είναι μεγαλύτερο των 14 ετών), όσο και τα ποσοστά απασχόλησης (υπολογίζεται από την Ε.Ε. ως ο λόγος του συνόλου των απασχολουμένων προς το σύνολο του πληθυσμού που είναι μεταξύ 15 και 65 ετών) παρουσιάζουν αύξηση. Μπορούμε να θεωρήσουμε το ποσοστό ενεργού δυναμικού ως ένα δείκτη προσφοράς εργασίας και το ποσοστό απασχόλησης ως ένα δείκτη ζήτησης εργασίας. Οι δύο δείκτες την αμέσως προηγούμενη περίοδο 1985-1991 ήταν σημαντικά φθίνοντες.

ΠΟΣΟΣΤΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1981-1995

	ΠΟΣΟΣΤΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ		
Ετος	ΣΥΝΟΛΙΚΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
1981	49,2	70,8	29,8
1982	49,3	70,9	29,6
1983	51,0	70,8	33,1
1984	50,7	70,0	33,4
1985	50,6	68,8	34,2
1986	50,1	67,7	34,1
1987	49,6	66,6	35,2
1988	50,1	66,6	35,2
1989	49,7	65,6	35,1
1990	49,1	64,7	34,9
1991	47,4	63,5	32,6
1992	48,2	63,5	34,2
1993	48,5	63,6	34,7
1994	48,7	63,7	34,9
1995	48,9	63,6	35,6

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΧΕΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ - ΑΕΠ 1971-1995

Έτος	Απασχολούμενοι Απογραφή 1	Έρευνα Εργ. Δυναμικού 2	ΑΕΠ 3	Παραγωγικότητα Εργασίας 3:(2 ή 1)	Έτος	ΜΕΡ** Απασχόλησης .	ΜΕΡ** ΑΕΠ	ΜΕΡ** Παραγωγικότητας
1971	3.143.040		327.723	104.269				
1981	3.388.518		484.259	142.912	1971-1981	0,75	3,98	3,20
1991	3.571.957	3.632.437	566.586	155.980	1981-1991	0,53	1,58	0,88
1995		3.823.809	595.773	155.806	1991-1995	1,29	1,26	-0,01

ΑΕΠ: εκατομμύρια σε αγοραίες τιμες-σταθερές 1970
Πηγή: ΚΕΠΕ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΑΝΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

	Απογραφή 71	Απογραφή 81	Απογραφή 91	Έρευνα 91	Έρευνα 95	ΜΕΡ** 71-81	ΜΕΡ** 81-91	ΜΕΡ** 91-95
Σύνολο	8.776.649	9.740.150	10.259.900	9.919.043	10.238.026			
Αστικές	4.667.489	5.658.941	6.036.660	6.435.971	6.746.146	1,94	0,65	1,18
Ημιαστικές	1.019.429	1.125.547	1.312.774	1.076.719	1.177.431	1,00	1,55	2,26
Αγροτικές	3.089.731	2.955.662	2.910.466	2.406.353	2.314.448	-0,44	-0,15	-0,97

Πηγή: ΚΕΠΕ,ΕΣΥΕ

*:Η απογραφή πληθυσμού και η έρευνα εργατικού δυναμικού καταγράφουν διαφορετικά πρωτογενή στοιχεία. Παραθέτουμε και τα 2. Η παραγωγικότητα του έτους 1991 είναι υπολογισμένη με βάση την απασχόληση της έρευνας εργατικού δυναμικού, για να μπορεί να συγκριθεί με την παραγωγικότητα του 1995

ΜΕΡ**: Μέσος Ετήσιος Ρυθμός

Έτσι την περίοδο 1985-1991, το ποσοστό του ενεργού δυναμικού είχε μειωθεί από 50,6% σε 47,4% , ενώ το ποσοστό απασχόλησης από 57,3% σε 55,3%. Αντίθετα την περίοδο 1991-95 τα ποσοστά αυτά αυξήθηκαν και έφτασαν, το ποσοστό ενεργού δυναμικού στο 48,9% και το ποσοστό απασχόλησης στο 56,4%. Όπως ήδη αναφέρθηκε αυτό συνέβη σε μία περίοδο (1990-1994) που στην Ε.Ε. τα ποσοστά απασχόλησης σημείωναν σημαντικότατη υποχώρηση. Ωστόσο θα πρέπει να τονιστεί ότι η συνολική εικόνα δεν αντιπροσωπεύει μια ομοιόμορφη, για τα δύο φύλα, κατάσταση. Ενώ τα ποσοστά ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης για τους άνδρες εμφανίζονται σταθερά ή οριακά φθίνοντα, η αύξηση που παρουσιάζεται στα δύο ποσοστά την περίοδο 1991-95, οφείλεται εξ΄ολοκλήρου στην αύξηση των γυναικείων ποσοστών, γεγονός που αντισταθμίζει την πτώση ή την σταθεροποίηση των αντίστοιχων ανδρικών.

Η πτώση των ποσοστών ενεργού πληθυσμού οφείλεται μεταξύ των άλλων και σε 2 βασικούς λόγους: α) στην έξοδο των απασχολούμενων από τον πρωτογενή τομέα, που συχνά συνοδεύεται από μία γενικότερη έξοδο από την παραγωγή εξαιτίας της έλλειψης ζήτησης για εργασία, β) στην δημογραφική γήρανση που επιφέρει αύξηση των μη παραγωγικών ηλικιακά πληθυσμιακών ομάδων.

Ο δείκτης του ποσοστού απασχόλησης δεν επηρεάζεται από την έξοδο από την παραγωγή των ηλικιωμένων πληθυσμιακών ομάδων, καθώς υπολογίζεται για τις ηλικιακές ομάδες μεταξύ 15 και 65 ετών. Οι παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στο ποσοστό απασχόλησης είναι : i) η έξοδος από τον πρωτογενή τομέα, ii) η ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος που απορροφά ολοένα μεγαλύτερα κομμάτια νεανικού ενεργού πληθυσμού και iii) η αξιοσημείωτη μείωση της συμμετοχής των ηλικιακών ομάδων πάνω από 55 ετών στην παραγωγή. (Η μείωση της συμμετοχής αυτής της ηλικιακής ομάδας είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική στην Ε.Ε. - εξαιτίας κοινωνικού κράτους- και είναι ένας από τους λόγους που αυτή η ηλικιακή ομάδα στην Ευρώπη έχει χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.) Οι δύο τελευταίοι παράγοντες έχουν διπλές ρίζες: από την μια την αδυναμία της ζήτησης να καλύψει την προσφορά εργασίας, που οδηγεί τους νέους σε συνεχιζόμενη εκπαίδευση ή κατάρτιση και τους ηλικιωμένους σε πρόωρη συνταξιοδότηση ή οριστική έξοδο από την παραγωγή, και από την άλλη την ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους που καλύπτει οικονομικά τέτοιες επιλογές. Ωστόσο αυτό συμβαίνει όσο η κρίση και η ύφεση δεν οδηγούν και το ίδιο το κοινωνικό κράτος σε ριζική κρίση και ύφεση. Μια μακροχρόνια κρίση, που τελικά αναπτύσσεται και ως κρίση του κοινωνικού κράτους, περιέχει και τις αντίθετες διαδικασίες. Στο βαθμό που το εισόδημα των εργαζομένων μειώνεται και οι κοινωνικές πολιτικές υποχωρούν, είναι φυσικό κοινωνικές ομάδες να προσπαθούν, συνήθως απεγνωσμένα, να ξαναμπούν στην παραγωγή. Στην περίπτωση της ελληνικής κοινωνίας το 1991-1995, φαίνεται ότι η στροφή προς την εκπαίδευση - κατάρτιση έχει σταθεροποιηθεί αν δεν υποχώρησε οριακά στις ηλικίες 20-29 ετών, ενώ στις ηλικίες 45-65 ετών το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε οριακά. Τα

ποσοστά συμμετοχής μειώθηκαν σημαντικά για τις ηλικίες 14-19 ετών, ενώ αυξήθηκαν για τις ομάδες άνω των 65 ετών. Αν η σημαντική μείωση των ποσοστών απασχόλησης των νέων κάτω των 20 ετών φανερώνει μια κοινωνική ανάπτυξη και σημαίνει μία μεγαλύτερη στροφή προς την εκπαίδευση, η μικρή έστω αύξηση του ποσοστού απασχόλησης της ομάδας άνω των 65 ετών, δείχνει την αδυναμία του κράτους πρόνοιας να καλύψει τις ανάγκες της ομάδας αυτής. Έτσι οι τάσεις που δυνητικά μπορούν να οδηγήσουν τα ποσοστά απασχόλησης σε μείωση δεν λειτούργησαν, αντίθετα η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης όλων των ηλικιακών ομάδων από 25 έως 65 ετών και κυρίως της κατηγορίας 30-45 ετών, υπήρξε τόσο ραγδαία που υποσκέλισε τις όποιες μικρές μειώσεις των ποσοστών απασχόλησης ορισμένων ηλικιακών ομάδων του ανδρικού πληθυσμού.

Σχέση ποσοστών ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης με τον βαθμό αστικότητας

Ένα άλλο ζήτημα είναι η σχέση των ποσοστών ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης, με το βαθμό αστικότητας των περιοχών της έρευνας. Η ψαλίδα είναι υπερβολικά διευρυμένη υπέρ των αγροτικών περιοχών και γενικότερα τα ποσοστά απασχόλησης και ενεργού δυναμικού έχουν αντίστροφη σχέση με το βαθμό αστικότητας. Η ψαλίδα ήταν πιο έντονη στις γυναίκες καθώς η διαφορά στα ποσοστά ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών ήταν αρκετά μεγαλύτερη από τα αντίστοιχα ανδρικά. Η αγροτική κοινωνία είχε ανάγκη την γυναικεία εργασία, χρησιμοποιούσε την γυναίκα στην αγροτική και χειροτεχνική παραγωγή, ενώ αντίθετα η αστική κοινωνία είναι αυτή που μέχρι τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, εκτός από τις περιόδους ριζικών αναδιαρθρώσεων και κρίσεων, οδήγησε τις γυναίκες εκτός παραγωγής. Ωστόσο οι παραγωγικές, κοινωνικές και πολιτιστικές μεταβολές που έλαβαν χώρα από την δεκαετία του ΄60 και μετά, άλλαξαν την σχέση της γυναίκας με την παραγωγή. Στον αναπτυγμένο καπιταλιστικά

Πίνακας 2: Εργατικό

1991

	Πληθυσμός 14+ετών	Πληθυσμός 15-65 ετών	Σύνολο εργατικού δυναμικού			Μη Ενεργό
			Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Δυναμικό
	1	2	3	4	5	6
Σύν. Περιοχών	8.295.778	6.570.697	3.933.536	3.632.437	301.099	4.362.242
Αστικές	5.341.300	4.365.604	2.457.338	2.222.663	234.675	2.883.961
Περιφ. Πρωτευούσης	2.905.433	2.338.417	1.330.065	1.196.283	133.782	1.575.368
Π.Σ. Θεσ/νικης	697.850	588.443	321.637	294.636	27.001	376.213
Λοιπες Αστικές	1.738.017	1.438.745	805.636	731.744	73.892	932.381
Ημιαστικές	884.484	710.357	432.871	405.942	26.929	451.613
Αγροτικές	2.069.995	1.494.736	104.3327	1.003.832	39.496	1.026.668
Σύν. Ανδρών	3.979.208	3.173.154	2.527.568	2.406.784	120.784	1.451.639
Αστικές	2.526.635	2.071.839	1.573.860	1.481.584	92.276	952.775
Περιφ. Πρωτευούσης	1.366.903	1.101.103	834.001	781.508	52.493	532.902
Π.Σ. Θεσ/νικης	325.946	276.649	200.206	188.573	11.633	125.739
Λοιπες Αστικές	833.786	694.088	539.652	511.503	28.150	294.134
Ημιαστικές	435.240	350.248	295.426	283.721	11.705	139.814
Αγροτικές	1.017.332	751.065	658.282	641.479	16.804	359.050
Σύν. Γυναικών	4.316.571	3.397.543	1.405.968	1.225.653	180.315	2.910.603
Αστικές	2.814.665	2.293.764	883.478	741.079	142.399	1.931.186
Περιφ. Πρωτευούσης	1.538.529	1.237.314	496.063	414.775	81.289	1.042.466
Π.Σ. Θεσ/νικης	371.904	311.794	121.431	106.063	15.367	250.473
Λοιπες Αστικές	904.232	744.657	265.984	220.241	45.743	638.247
Ημιαστικές	449.243	360.108	137.444	122.221	15.224	311.799
Αγροτικές	1.052.663	743.670	385.045	362.353	22.692	667.618

ΠΟΣΟΣΤΑ 1991	Ποσοστό Ενεργού 3:1(%)	Ποσοστό Απασχόλησης 4:2(%)	Ποσοστό Ανεργίας 5:3(%)	Ποσοστό Μη Ενεργού 6:1(%)
Σύν. Περιοχών	47,42	55,28	7,65	52,58
Αστικές	46,01	50,91	9,55	53,99
Περιφ. Πρωτευούσης	45,78	51,16	10,06	54,22
Π.Σ. Θεσ/νικης	46,09	50,07	8,39	53,91
Λοιπες Αστικές	46,35	50,86	9,17	53,65
Ημιαστικές	48,94	57,15	6,22	51,06
Αγροτικές	50,40	67,16	3,79	49,60
Σύν. Ανδρών	63,52	75,85	4,78	36,48
Αστικές	62,29	71,51	5,86	37,71
Περιφ. Πρωτευούσης	61,01	70,98	6,29	38,99
Π.Σ. Θεσ/νικης	61,42	68,16	5,81	38,58
Λοιπες Αστικές	64,72	73,69	5,22	35,28
Ημιαστικές	67,88	81,01	3,96	32,12
Αγροτικές	64,71	85,41	2,55	35,29
Σύν. Γυναικών	32,57	36,07	12,82	67,43
Αστικές	31,39	32,31	16,12	68,61
Περιφ. Πρωτευούσης	32,24	33,52	16,39	67,76
Π.Σ. Θεσ/νικης	32,65	34,02	12,65	67,35
Λοιπες Αστικές	29,42	29,58	17,20	70,58
Ημιαστικές	30,59	33,94	11,08	69,41
Αγροτικές	36,58	48,72	5,89	63,42

δυναμικό 1991-1995 ανα περιοχή αστικότητας

1995

	Πληθησμός 14+ετών	Πληθησμός. 15-65 ετών	Σύνολο	Εργατικό δυναμικό Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Μη Εργατικό Δυναμικό
	1	2	3	4	5	6
Σύν. Περιοχών	8.685.478	6.774.633	4.248.528	3.823.809	424.719	4.436.950
Αστικές	5.707.512	4.634.787	2.732.253	2.401.594	330.659	2.975.259
Περιφ. Πρωτευούσης	3.028.322	2.413.473	1.429.312	1.258.641	170.671	1.599.010
Π.Σ. Θεσ/νικης	788.586	657.704	371.557	328.029	43.528	417.029
Λοιπες Αστικές	1.890.604	1.563.610	931.384	814.924	116.460	959.220
Ημιαστικές	976.654	752.761	485.704	441.958	43.746	490.950
Αγροτικές	2.001.312	1.387.085	1.030.572	980.257	50.314	970.741
Σύν. Ανδρών	4.133.998	3.262.746	2.628.313	2.452.223	176.091	1.505.685
Αστικές	2.677.025	2.199.044	1.676.837	1.538.307	138.531	1.000.187
Περιφ. Πρωτευούσης	1.411.437	1.142.193	863.899	788.735	75.164	547.538
Π.Σ. Θεσ/νικης	364.676	305.667	224.445	206.794	17.650	140.231
Λοιπες Αστικές	900.912	751.183	588.493	542.777	45.716	312.418
Ημιαστικές	472.951	368.122	315.691	299.030	16.660	157.260
Αγροτικές	984.023	695.581	635.785	614.885	20.900	348.237
Σύν. Γυναικών	4.551.480	3.511.888	1.620.215	1.371.586	248.629	2.931.266
Αστικές	3.030.488	2.435.745	1.055.416	863.287	192.128	1.975.072
Περιφ. Πρωτευούσης	1.616.885	1.271.280	565.412	469.906	95.507	1.051.473
Π.Σ. Θεσ/νικης	423.910	352.037	147.112	121.235	25.877	276.798
Λοιπες Αστικές	989.693	812.427	342.891	272.147	70.744	646.802
Ημιαστικές	503.703	384.640	170.013	142.927	27.086	333.690
Αγροτικές	1.017.290	691.504	394.786	365.372	29.415	622.503

	Ποσοστό Ενεργού δυναμικού 3:1(%)	Ποσοστό Απασχόλησης 4:2(%)	Ποσοστό Ανεργίας 5:3(%)	Ποσοστό Μη Ενεργού 6:1(%)
ΠΟΣΟΣΤΑ 1995				
Σύν. Περιοχών	48,92	56,44	10,00	51,08
Αστικές	47,87	51,82	12,10	52,13
Περιφ. Πρωτευούσης	47,20	52,15	11,94	52,80
Π.Σ. Θεσ/νικης	47,12	49,87	11,72	52,88
Λοιπες Αστικές	49,26	52,12	12,50	50,74
Ημιαστικές	49,73	58,71	9,01	50,27
Αγροτικές	51,49	70,67	4,88	48,51
Σύν. Ανδρών	63,58	75,16	6,70	36,42
Αστικές	62,64	69,95	8,26	37,36
Περιφ. Πρωτευούσης	61,21	69,05	8,70	38,79
Π.Σ. Θεσ/νικης	61,55	67,65	7,86	38,45
Λοιπες Αστικές	65,32	72,26	7,77	34,68
Ημιαστικές	66,75	81,23	5,28	33,25
Αγροτικές	64,61	88,40	3,29	35,39
Σύν. Γυναικών	35,60	39,06	15,35	64,40
Αστικές	34,83	35,44	18,20	65,17
Περιφ. Πρωτευούσης	34,97	36,96	16,89	65,03
Π.Σ. Θεσ/νικης	34,70	34,44	17,59	65,30
Λοιπες Αστικές	34,65	33,50	20,63	65,35
Ημιαστικές	33,75	37,16	15,93	66,25
Αγροτικές	38,81	52,84	7,45	61,19

κόσμο από το 1960 και μετά, οι καινούργιες θέσεις εργασίας είναι κυρίως γυναικείες και το ποσοστό απασχόλησης του γυναικείου πληθυσμού αυξάνεται συνεχώς, την ίδια στιγμή που τα αντίστοιχα ανδρικά σταθεροποιούνται ή μειώνονται λίγο ως πολύ. Παρόλο που αυτή ήταν η τάση για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, δεν συνέβη το ίδιο και στην Ελλάδα. Το γυναικείο ποσοστό απασχόλησης μειώνεται την εικοσαετία 1961-1981, ως αποτέλεσμα της δραματικής αγροτικής εξόδου που γνώρισε η χώρα. Αντίθετα αυξάνεται συνεχώς από το 1981 και μετά (με μια παρένθεση τις χρονιές 1990 και 1991), ενώ την περίοδο 1991-1995 συνεχίζει την αυξητική πορεία του. Αυτή η αύξηση προέρχεται από την δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις μη αγροτικές περιοχές. Μέχρι το 1991,τα γυναικεία ποσοστά ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης, σε όλες τις περιοχές εκτός των αγροτικών, ήταν μικρότερα ή ίσα, του μισού των αντίστοιχων ανδρικών. Μόνο στο τέλος της περιόδου (1995) και μόνο στα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης, από τις μη αγροτικές περιοχές, τα γυναικεία ποσοστά απασχόλησης καταφέρνουν να ξεπεράσουν το μισό των ανδρικών. Αντίθετα στις αγροτικές περιοχές τα γυναικεία ποσοστά απασχόλησης αγγίζουν το 60% των ανδρικών, που είναι και τα ψηλότερα ανδρικά ποσοστά απασχόλησης όλων των περιοχών.

Παρόλο που η απασχόληση στις αγροτικές περιοχές σημειώνει απόλυτη μείωση, η ψαλίδα υπέρ των αγροτικών περιοχών στα ποσοστά απασχόλησης δεν μειώνεται, αντίθετα ιδίως στους άνδρες αυξάνεται. Αυτό συμβαίνει γιατί η μείωση του πληθυσμού 15-65 ετών των αγροτικών περιοχών -πληθυσμός που λαμβάνεται υπόψη στη μέτρηση των ποσοστών απασχόλησης- είναι μεγαλύτερη από την μείωση της απασχόλησης, με αποτέλεσμα τα συνολικά ποσοστά απασχόλησης να μεγαλώνουν. Παράλληλα στα ανδρικά ποσοστά απασχόλησης των άλλων περιοχών σημειώνεται μικρή μείωση που οφείλεται στην γρηγορότερη αύξηση του παραγωγικού πληθυσμού από αυτή της απασχόλησης. Το αποτέλεσμα είναι η αύξηση της

Πίνακας 3: Μεταβολές πληθυσμού και

	Πληθυσμός 14+ετών	Σύνολο	Εργατικό δυναμικό Απασχολούμενοι	Ανεργοι	Μη εργατικό δυναμικό
1991					
ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ	8.295.778	3.933.536	3.632.437	301.099	4.362.242
14 ετών	153.386	5.960	4.165	1.795	147.426
15-19 ετών	738.997	139.670	101.683	37.987	599.326
20-24 ετών	664.817	400.341	306.413	93.927	264.476
25-29 ετών	625.465	469.925	415.636	54.288	155.540
30-44 ετών	1.996.174	1.476.342	1.398.428	77.914	519.833
45-64 ετών	2.612.448	1.334.948	1.300.551	34.397	1.277.500
65+ ετών	1.504.491	106.351	105.561	790	1.398.141
ΣΥΝ. ΑΝΔΡΩΝ	3.979.208	2.527.568	2.406.784	120.784	1.451.639
14 ετών	79.135	4.596	3.231	1.364	74.539
15-19 ετών	358.978	76.980	63.408	13.572	281.998
20-24 ετών	315.461	215.358	179.740	35.618	100.103
25-29 ετών	306.341	282.644	259.306	23.338	23.697
30-44 ετών	961.680	928.288	899.779	28.509	33.392
45-64 ετών	1.278.433	945.235	927.354	17.881	333.198
65+ ετών	679.179	74.467	73.964	503	604.712
ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ	4.316.571	1.405.968	1.225.653	180.315	2.910.603
14 ετών	74.252	1.364	934	431	72.887
15-19 ετών	380.019	62.690	38.275	24.415	317.328
20-24 ετών	349.356	184.983	126.673	58.310	164.373
25-29 ετών	319.124	187.280	156.330	30.950	131.843
30-44 ετών	1.034.495	548.054	498.649	49.405	486.441
45-64 ετών	1.334.014	389.713	373.197	16.516	944.301
65+ ετών	825.312	31.884	31.596	287	793.429
1995					
ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ	8.685.478	4.248.528	3.823.809	424.719	4.436.950
14 ετών	147.104	4.035	3.298	737	143.069
15-19 ετών	731.973	118.080	76.111	41.969	613.893
20-24 ετών	650.061	403.879	289.699	114.181	246.182
25-29 ετών	701.031	556.557	465.236	91.320	144.474
30-44 ετών	2.090.490	1.634.152	1.519.779	114.373	456.338
45-64 ετών	2.601.079	1.402.895	1.341.974	60.921	1.198.183
65+ ετών	1.763.741	128.930	127.712	1.218	1.634.811
ΣΥΝ. ΑΝΔΡΩΝ	4.133.998	2.628.313	2.452.223	176.091	1.505.685
14 ετών	79.232	3.508	3.054	454	75.724
15-19 ετών	354.191	60.430	46.844	13.587	293.761
20-24 ετών	304.604	215.134	172.471	42.663	89.470
25-29 ετών	330.961	312.055	275.670	36.386	18.906
30-44 ετών	1.016.099	988.908	941.557	47.351	27.191
45-64 ετών	1.256.889	955.675	920.560	35.116	301.214
65+ ετών	792.020	92.602	92.067	535	699.418
ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ	4.551.480	1.620.215	1.371.586	248.629	2.931.266
14 ετών	67.872	527	244	283	67.345
15-19 ετών	377.781	57.649	29.267	28.382	320.132
20-24 ετών	345.457	188.746	117.228	71.518	156.711
25-29 ετών	370.069	244.501	189.567	54.935	125.568
30-44 ετών	1074.391	645.244	578.222	67.022	429.147
45-64 ετών	1.344.189	447.220	421.414	25.806	896.969
65+ ετών	971.720	36.328	35.644	684	935.393

η απασχόληση των ηλικιακών ομάδων 1991-1995

ΔΙΑΦΟΡΑ 1991-1995

	Πληθυσμός 14+ετών	Εργατικό δυναμικό Σύνολο	Απασχολούμενοι	Ανεργοι	Μη εργατικό δυναμικό
ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ	389.700	314.992	191.372	123.620	74.708
14 ετών	-6.282	-1.925	-867	-1.058	-4.357
15-19 ετών	-7.024	-21.590	-25.572	3.982	14.567
20-24 ετών	-14.756	3.538	-16.714	20.254	-18.294
25-29 ετών	75.566	86.632	49.600	37.032	-11.066
30-44 ετών	94.316	157.810	121.351	36.459	-63.495
45-64 ετών	-11.369	67.947	41.423	26.524	-79.317
65+ ετών	259.250	22.579	22.151	428	236.670
ΣΥΝ. ΑΝΔΡΩΝ	154.790	100.745	45.439	55.307	54.046
14 ετών	97	-1.088	-177	-910	1.185
15-19 ετών	-4.787	-16.550	-16.564	15	11763
20-24 ετών	-10.857	-224	-7.269	7.045	-10.633
25-29 ετών	24.620	29.411	16.364	13.048	-4.791
30-44 ετών	54.419	60.620	41.778	18.842	-6.201
45-64 ετών	-21.544	10.440	-6.794	17.235	-31.984
65+ ετών	112.841	18.135	18.103	32	94.706
ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ	234.909	214.247	145.933	68.314	20.663
14 ετών	-6.380	-837	-690	-148	-5.542
15-19 ετών	-2.238	-5.041	-9.008	3.967	2.804
20-24 ετών	-3.899	3.763	-9.445	13.208	-7.662
25-29 ετών	50.945	57.221	33.237	23.985	-6.275
30-44 ετών	39.896	97.190	79.573	17.617	-57.294
45-64 ετών	10.175	57.507	48.217	9.290	-47.332
65+ ετών	146.408	4.444	4.048	397	141.964

ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 91-95

ΣΥΝ. ΧΩΡΑΣ	1,15	1,94	1,29	8,98	0,43
14 ετών	-1,04	-9,29	-5,67	-19,95	-0,75
15-19 ετών	-0,24	-4,11	-6,99	2,52	0,60
20-24 ετών	-0,56	0,22	-1,39	5,00	-1,78
25-29 ετών	2,89	4,32	2,86	13,88	-1,83
30-44 ετών	1,16	2,57	2,10	10,07	-3,20
45-64 ετών	-0,11	1,25	0,79	15,36	-1,59
65+ ετών	4,05	4,93	4,88	11,43	3,99
ΣΥΝ. ΑΝΔΡΩΝ	0,96	0,98	0,47	9,88	0,92
14 ετών	0,03	-6,53	-1,40	-24,04	0,40
15-19 ετών	-0,34	-5,87	-7,29	0,03	1,03
20-24 ετών	-0,87	-0,03	-1,03	4,62	-2,77
25-29 ετών	1,95	2,51	1,54	11,74	-5,49
30-44 ετών	1,39	1,59	1,14	13,52	-5,01
45-64 ετών	-0,42	0,27	-0,18	18,38	-2,49
65+ ετών	3,92	5,60	5,63	1,55	3,70
ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ	1,33	3,61	2,85	8,36	0,18
14 ετών	-2,22	-21,16	-28,51	-9,98	-1,96
15-19 ετών	-0,15	-2,07	-6,49	3,84	0,22
20-24 ετών	-0,28	0,50	-1,92	5,24	-1,19
25-29 ετών	3,77	6,89	4,94	15,42	-1,21
30-44 ετών	0,95	4,17	3,77	7,92	-3,08
45-64 ετών	0,19	3,50	3,08	11,80	-1,28
65+ ετών	4,17	3,32	3,06	24,25	4,20

ψαλίδας των ποσοστών απασχόλησης μεταξύ των περιοχών της χώρας.
Αντίθετα στο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού παρατηρείται μικρή μείωση της ψαλίδας μεταξύ των περιοχών (ανά βαθμό αστικότητας) της χώρας, που οφείλεται στην είσοδο των γυναικών, ως προσφορά, στην αγορά εργασίας. Καθώς τα ποσοστά ενεργού πληθυσμού συμπεριλαμβάνουν και ηλικίες πάνω των 65 ετών, τα ποσοστά ενεργού πληθυσμού ανά βαθμό αστικότητας, δείχνουν να ομογενοποιούνται εξαιτίας : α) της εισόδου των γυναικών στις αστικές αγορές εργασίας και β) του σημαντικά υψηλότερου ποσοστού της ηλικιακής ομάδας +65 στις μη αστικές περιοχές, κατάσταση που αυτόματα μειώνει τα ποσοστά ενεργού πληθυσμού σε αυτές.
Η ψαλίδα των ποσοστών ενεργού πληθυσμού μεταξύ των περιοχών, είναι κατά πολύ μικρότερη, από αυτήν των ποσοστών απασχόλησης. Αυτό συμβαίνει γιατί, το ποσοστό των ηλικιακών ομάδων από 15 έως 65 ετών στις μη αστικές περιοχές είναι μικρότερο από αυτό των αστικών περιοχών. Έτσι η ψαλίδα υπέρ των μη αστικών περιοχών περιορίζεται και η διαφορά μεταξύ των περιοχών στα ποσοστά του ενεργού πληθυσμού (που περιέχει και τις +65 ηλικιακές ομάδες) παρουσιάζεται πολύ μικρότερη από αυτή των ποσοστών απασχόλησης (που δεν περιέχει τις +65 ηλικιακές ομάδες).

Η ανεργία

Η ταχύτερη αύξηση της προσφοράς από την ζήτηση εργασίας, (όπως είδαμε η αύξηση του ενεργού πληθυσμού είναι μεγαλύτερη από την αύξηση των απασχολούμενων), δημιουργεί κάθετη αύξηση της ανεργίας. Η ανεργία έφθασε από 7,65% το 1991, σε 10% το 1995. Η ανεργία πλήττει κυρίως τις κοινωνικές ομάδες των γυναικών και των νέων, είναι χαρακτηριστικό κυρίως των αστικών περιοχών, ενώ ολοένα και περισσότερο αυξάνει το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων. Ας δούμε τα επιμέρους χαρακτηριστικά της ανεργίας.
Η σχέση του φύλου με την ανεργία είναι καθαρή. Το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι υπερδιπλάσιο αυτού των ανδρών. Ωστόσο την περίοδο 1991-1995 συμβαίνει μια

μικρή μεταβολή. Ο ρυθμός αύξησης της γυναικείας ανεργίας είναι πλέον αισθητά μικρότερος από τον αντίστοιχο ανδρικό. Αυτό οφείλεται στο ότι οι νέες θέσεις εργασίας είναι κυρίως γυναικείες, (π.χ. στην Αθήνα, όπου οι νέες θέσεις εργασίας είναι αποκλειστικά γυναικείες, ο ρυθμός αύξησης των ανδρών ανέργων είναι υπερδιπλάσιος του ρυθμού αύξησης των γυναικών ανέργων). Έτσι η αναλογία ανδρών προς γυναίκες άνεργες ενώ ήταν 1: 1,49 το 1991, μειώνεται σε 1:1,41 το 1995.

Συμπερασματικά παρόλο που η ανεργία είναι γένους θηλυκού, η σημαντική αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, που συμβαίνει κατ' αρχήν στην Αθήνα, περιορίζει οριακά την ανισότητα αυτή.

Η ηλικία των ανέργων παραμένει νεανική, ωστόσο το ποσοστό των νέων στο σύνολο των ανέργων περιορίζεται. Έτσι ενώ το 1991 το 62,7% των ανέργων ήταν ηλικίας μικρότερης των 29 ετών, το 1995 το ποσοστό αυτό είχε μειωθεί στο 58,4%. Η μείωση αυτή οφείλεται στην πτώση της συμμετοχής των ανδρών ανέργων ηλικίας κάτω των 29 ετών στο σύνολο των ανδρών ανέργων (από 61,2% σε 52,9%), ενώ στις γυναίκες άνεργες το ποσοστό παρέμεινε σχετικά σταθερό (από 63,3% σε 62,4%). Η μείωση των ποσοστών ανεργίας των νέων ηλικίας κάτω των 29 ετών συμβαίνει παρόλη την απόλυτη αριθμητική αύξηση των ανέργων αυτής της ηλικίας. Απλώς η αύξηση των ανέργων ηλικίας μεγαλύτερης των 29 ετών είναι σημαντικά μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα να μειώνεται το ποσοστό των ανέργων ηλικίας κάτω των 29 ετών. Τα ποσοστά συμμετοχής στους ανέργους της ηλικιακής ομάδας 30-44 ετών αυξάνεται οριακά, ενώ της ομάδας 45-65 ετών αυξάνεται σημαντικά. Η αύξηση της αναλογίας στο πληθυσμό των ανέργων αυτών των ηλικιών, θα πρέπει να σχετιστεί με την αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας.

Αξιοσημείωτες μεταβολές συμβαίνουν και στο χρονικό διάστημα που το εργατικό δυναμικό παραμένει στην ανεργία. Οι μεταβολές αυτές αφορούν κυρίως την διαθεσιμότητα και την μακροχρόνια ανεργία. Ο αριθμός των εργαζομένων που είναι σε διαθεσιμότητα περιορίζεται από το 1991 στο 1995 και το ποσοστό τους ως προς το σύνολο των ανέργων μειώνεται σημαντικά. Αντίθετα σχεδόν διπλασιάζεται ο αριθμός των μακροχρόνια ανέργων (άνεργοι πάνω από 12 μήνες) που φτάνει από 48.200 σε 95.800 άνεργους. Αυτό σημαίνει αύξηση στο ποσοστό επί του συνόλου των ανέργων από 34,3% σε 41,6%. Το ποσοστό των ανέργων που παραμένει στην ανεργία μεταξύ 6-11 μηνών μειώνεται, αλλά ο αριθμός τους αυξάνει σημαντικά, πράγμα που οφείλεται στην γρηγορότερη αύξηση των ανέργων των υπόλοιπων χρονικών κατηγοριών. Συμπερασματικά σημειώνεται μια δυσάρεστη μετακίνηση προς πιο μακροχρόνιες περιόδους ανεργίας, κατάσταση που εκφράζει την αποτυχία της αγοράς εργασίας να επανεντάξει στην παραγωγική διαδικασία τους μακροχρόνια άνεργους. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο κύριος όγκος των μακροχρόνια ανέργων είναι οι γυναίκες άνεργες και ότι το ποσοστό συμμετοχής των μακροχρόνια ανέργων γυναικών στο σύνολο των ανέργων γυναικών, παραμένει 10 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από το αντίστοιχο ανδρικό (1991 Γ:39,6% Α:28,4%, 1995 Γ:46,6% Α:36,4%). Όπως προαναφέρθηκε, θα πρέπει να εξεταστεί η σχέση της αύξησης των ποσοστών ανεργίας στις ηλικιακές ομάδες 45-65 ετών και της αύξησης της μακροχρόνιας ανεργίας.

Το τέταρτο χαρακτηριστικό της ανεργίας είναι ότι είναι αστική. Οι αγροτικές περιοχές έχουν υποδιπλάσια ποσοστά ανεργίας σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Επίσης παρόλο που το ποσοστό ανεργίας των ημιαστικών περιοχών είναι σχετικά χαμηλό, αυξάνεται σημαντικά, εξαιτίας κυρίως της πολύ πιο γρήγορης αύξησης της γυναικείας ζήτησης από την προσφορά εργασίας.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθούν κάποιες παρατηρήσεις για την εξέλιξη και την σημασία του ποσοστού ανεργίας καθώς και για την χρήση του. Το ποσοστό ανεργίας θεωρείται και αναφέρεται ως ένας αυτόνομος αρνητικός κοινωνικός δείκτης. Έτσι το ποσοστό ανεργίας χρησιμοποιείται για να εκφράσει τα έντονα προβλήματα που αντιμετωπίζει μια περιοχή, ένα φύλο, μια ηλικιακή ή φυλετική ομάδα. Ωστόσο είδαμε ότι την περίοδο 1991-95 υπήρξε γρήγορη αύξηση της απασχόλησης που όμως συνοδεύτηκε από μια αλματώδη αύξηση της ανεργίας, όπως και ότι οι πλέον προβληματικές περιοχές της χώρας - οι αγροτικές - παρουσιάζουν πολύ χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Η κρίση και η προβληματικότητα μιας περιοχής συχνά εκφράζεται από την μετανάστευση, από την έξοδο από την παραγωγική διαδικασία, από την υποαπασχόληση και την συγκαλυμμένη ανεργία, καταστάσεις που δεν μπορεί να δείξει το ποσοστό ανεργίας. Η μετανάστευση από μια περιοχή, η δημογραφική γήρανση, η απόσυρση ομάδων από τον ενεργό πληθυσμό λόγω της αδυναμίας εξασφάλισης εργασίας, μπορούν να κρατούν χαμηλά ή και να μειώνουν το ποσοστό ανεργίας, σε καμιά όμως περίπτωση δεν μπορούν να σημαίνουν μια δυναμική ή/και αναπτυσσόμενη περιοχή. Η έλλειψη ζήτησης εργασίας, η απογοήτευση και η παραίτηση από την αναζήτηση εργασίας που αυτή συνεπάγεται, μπορούν να περιορίζουν σε χαμηλά επίπεδα και την προσφορά εργασίας άρα και την ανεργία. Αντίθετα, μια σημαντική αύξηση της ζήτησης μπορεί να προκαλεί μια σημαντικότερη αύξηση της προσφοράς από κοινωνικές ομάδες που μέχρι τότε ήταν στο περιθώριο ή εκτός της διαδικασίας παραγωγής. Το αποτέλεσμα είναι μία σημαντικά ταχύτερη αύξηση του ενεργού πληθυσμού από ότι των απασχολούμενων, που σημαίνει μεγάλη αύξηση της ανεργίας.

Ασφαλέστερος δείκτης είναι το ποσοστό απασχόλησης σαν ένας θετικός δείκτης απασχόλησης, αντίστροφος του ποσοστού ανεργίας και σχετικά ανεξάρτητος από την προσδοκία ευκαιριών απασχόλησης. Ωστόσο αδυνατεί και αυτός να συλλάβει προβληματικές καταστάσεις όπως η μετανάστευση, η δημογραφική γήρανση ή η απόλυτη μείωση της απασχόλησης, που μπορεί να συμβαίνει παράλληλα με μια μεγαλύτερη μείωση του παραγωγικού πληθυσμού. Συμπερασματικά μόνο μια διαχρονική σύνθεση των μεγεθών, (ποσοστιαίων και απόλυτων), της πραγματικής κίνησης του πληθυσμού, του ενεργού πληθυσμού, της απασχόλησης και της ανεργίας μπορούν να εκφράσουν συνολικά την κοινωνική πραγματικότητα των τάσεων της απασχόλησης. Η αυτόνομη

Οι μεταβολές ανά φύλο, περιοχή και περιφέρεια

Το βασικότερο χαρακτηριστικό της περιόδου 1991-95 είναι ότι η σημαντική αύξηση της απασχόλησης οφείλεται, όπως ήδη έχει τονιστεί, στην αύξηση της γυναικείας απασχόλησης. Η αναλογία στις νέες θέσεις εργασίας στο σύνολο της χώρας είναι 1 άνδρας : 3,2 γυναίκες, στην Αθήνα η αναλογία φθάνει το 1:7,2. Μόνο στην Θεσσαλονίκη στις νέες θέσεις εργασίας υπερτερούν οι άνδρες με αναλογία 1,2 : 1. Στο βαθμό που η Αθήνα αποτελεί ακόμη τον δείκτη για τις τάσεις των παραγωγικών διαδικασιών της χώρας, η οξύτητα του φαινομένου στην Αθήνα φανερώνει όψεις από το μελλοντικό τοπίο της απασχόλησης της χώρας.

Έχει ήδη αναφερθεί ότι αυτή η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης είχε αρχίσει στον αναπτυγμένο καπιταλιστικά κόσμο από το 1960. Αντίθετα στην Ελλάδα μόνο την δεκαετία του ΄80 σημειώθηκαν ανάλογα φαινόμενα. Το αποτέλεσμα αυτής της καθυστέρησης είναι ότι τα γυναικεία ποσοστά ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης ήταν από τα χαμηλότερα της Ευρώπης, (αν και η χαμηλή γυναικεία συμμετοχή στην αγοράς εργασίας είναι χαρακτηριστικό και άλλων νότιων και καθολικών ευρωπαϊκών περιοχών - εξαίρεση αποτελεί η Πορτογαλία). Κατά συνέπεια όσο το κοινωνικό μοντέλο της χώρας ομοιομορφοποιείται με αυτό της Ευρώπης, είναι φυσικό στις περιόδους αύξησης της απασχόλησης, την μερίδα του λέοντος να έχει η γυναικεία απασχόληση, καθώς η μέχρι τώρα συμμετοχή της ήταν πολύ χαμηλή. Οι πολιτιστικές και κοινωνικές μεταβολές που συνέβησαν από την δεκαετία του ΄60 αμφισβήτησαν τον παραδοσιακό γυναικείο ρόλο στο περιθώριο της παραγωγής. Παράλληλα, από τη δεκαετία του ΄70 και μετά, άλλες παραγωγικές και κοινωνικές μεταβολές που συνόδευσαν την κρίση του μοντέλου παραγωγής του αναπτυγμένου καπιταλιστικά κόσμου, σήμαναν το σπάσιμο του «φορντικού» μοντέλου παραγωγής, την στροφή προς τον τριτογενή τομέα, τον περιορισμό του ρόλου της οργανωμένης εργασίας στην παραγωγή και την αναζήτηση άλλων τύπων εργασιακών σχέσεων, μέσα από την απορύθμιση της αγοράς εργασίας από τους κρατικούς και κοινωνικούς ελέγχους. Συνολικά οι αλλαγές στο πολιτιστικό, παραγωγικό και κοινωνικό επίπεδο οδήγησαν ξανά την γυναίκα στην παραγωγή μέσα από δύο δρόμους. Ο πρώτος ήταν η ελεύθερη επιλογή της γυναίκας, για μερική έξοδο από τον ρόλο της νοικοκυράς και την είσοδο στον χώρο της εργαζόμενης. Ο δεύτερος ήταν οι ανάγκες των μεταβαλλόμενων παραγωγικών σχέσεων, τις οποίες το γυναικείο εργατικό δυναμικό τις κάλυπτε σαφώς επαρκέστερα.

Πρέπει σίγουρα να διερευνηθεί η σχέση του φύλου με τον κλάδο απασχόλησης και αυτού με την ειδίκευση μιας περιοχής. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να έχουμε μια πρώτη αδρή περιγραφή της εικόνας έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται την δεκαετία του ΄90. Ωστόσο η κοινωνική αποτίμηση των μεταβολών που φέρνει η μαζική είσοδος της γυναίκας στην παραγωγή, είναι ιδιαίτερα σύνθετη καθώς εμπεριέχει αντιθετικές αξίες και συγκρουόμενους σκοπούς.

Πληθυσμός και απασχόληση στις περιοχές (ανά βαθμό αστικότητας) της χώρας.

Από την άποψη των περιοχών ανά βαθμό αστικότητας, παρατηρούμε μια συνέχεια αλλά και μια διαφοροποίηση της περιόδου με αυτήν της δεκαετίας του ΄80. Η συνέχεια αφορά την σταθεροποίηση του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας, σε αντίθεση με την γρήγορη ανάπτυξη των υπόλοιπων αστικών και ημιαστικών περιοχών. Η ασυνέχεια αφορά την ένταση της αστικοποίησης και της ερήμωσης των αγροτικών περιοχών που είχαν ανακοπεί την δεκαετία του ΄80. Έτσι παρά το ότι οι ημιαστικές περιοχές διατηρούν τα πρωτεία στους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού, του ενεργού πληθυσμού και της απασχόλησης , πράγμα που είχε αρχίσει τη δεκαετία του ΄80, σημειώνονται ξανά καταστάσεις έντονης αστικοποίησης, ιδίως στην Θεσσαλονίκη και στις λοιπές αστικές περιοχές και έντονα αρνητικοί ρυθμοί στις αγροτικές περιοχές. Αν μάλιστα υπολογίσουμε μόνο την κίνηση του παραγωγικού πληθυσμού (15-65 ετών), τότε η επανεμφάνιση των φαινομένων αυτών γίνεται ακόμη εντονότερη, δείχνοντας την γηρασμένη ηλικιακή διάρθρωση των αγροτικών περιοχών και την μετακίνηση των παραγωγικών ηλικιακών ομάδων προς τις αστικές περιοχές.

Το συγκρότημα της πρωτεύουσας συνεχίζει να παρουσιάζει χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης στον πληθυσμό, στον ενεργό πληθυσμό και στους απασχολούμενους, από αυτούς των υπόλοιπων μη αγροτικών περιοχών.

Πίνακας 4: Διάρκεια ανεργίας ανέργων που ειχαν εργαστεί στο παρελθόν

	Σύνολο ανέργων	Ηταν σε διαθεσιμότητα	Δεν άρχισε ακόμη να ζητάει	Βρήκε εργασία που περιμένει ν'αναλάβει	ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ <1 μήνας	1-2 μήνες	3-5 μήνες	6-11μήνες	12> μήνες
1991									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	143.476	3.160	215	4.237	8.402	14.577	25.493	38.203	49.190
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	67.573	1.867	144	2.370	4.739	8.402	12.710	18.168	19.173
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	75.903	1.293	72	1.867	3.662	6.176	12.782	20.035	30.017
1995									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	230.390	2.014	254	6.535	11.387	25.962	39.374	49.022	95.843
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	112.310	1.253	108	3.365	6.710	14.478	21.984	23.540	40.871
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	118.080	761	146	3.169	4.676	11.484	17.390	25.482	54.972
1991 ΠΟΣΟΣΤΑ (%)									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	100,00	2,20	0,15	2,95	5,86	10,16	17,77	26,63	34,28
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	100,00	2,76	0,21	3,51	7,01	12,43	18,81	26,89	28,37
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	100,00	1,70	0,09	2,46	4,82	8,14	16,84	26,40	39,55
1995 ΠΟΣΟΣΤΑ (%)									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	100,00	0,87	0,11	2,84	4,94	11,27	17,09	21,28	41,60
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	100,00	1,12	0,10	3,00	5,97	12,89	19,57	20,96	36,39
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	100,00	0,64	0,12	2,68	3,96	9,73	14,73	21,58	46,55
ΔΙΑΦΟΡΑ 91-95									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	86.914	-1.146	39	2.298	2.985	11.385	13.881	10.819	46.653
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	44.737	-614	-36	995	1.971	6.076	9.274	5.372	21.698
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	42.177	-532	74	1.302	1.014	5.308	4.608	5.447	24.955
ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 91-95(%)									
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	12,57	-10,65	4,26	11,44	7,90	15,52	11,48	6,43	18,15
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	13,54	-9,49	-6,94	9,16	9,08	14,57	14,68	6,69	20,83
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	11,68	-12,41	19,33	14,14	6,30	16,77	8,00	6,20	16,33

Το συγκρότημα της πρωτεύουσας καταλαμβάνει έτσι την προτελευταία θέση στην κατάταξη με βάση τους δείκτες αυτούς. Μια σημαντική αλλαγή συμβαίνει αν ωστόσο εξετάσουμε συνολικά τον νομό Αττικής, σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Οι ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού, του ενεργού πληθυσμού και των εργαζομένων είναι πάνω από το ρυθμό αύξησης της χώρας και η περιφέρεια Αττικής βρίσκεται με βάση αυτούς, πάνω από την μέση στην σειρά κατάταξη των περιφερειών. Αυτό δείχνει ότι η Αθήνα συνεχώς αποαστικοποιείται, δηλαδή ένα μεγάλο μέρος της παραγωγικής διαδικασίας μετακινείται από το πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης στις περιμετρικές περιοχές της. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που τονίστηκε προηγουμένως, είναι η παντελής κυριαρχία της γυναικείας απασχόλησης στις νέες θέσεις εργασίας που συμβαίνει στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας. Αν ωστόσο μετρηθούν οι νέες θέσεις εργασίας σε επίπεδο περιφέρειας νομού Αττικής το σκηνικό αλλάζει, καθώς η αναλογία άντρα προς γυναίκα, στις κερδισμένες θέσεις εργασίας, από 1:7,2 πέφτει στο 1:2,8, δείχνοντας έτσι μια έντονη αντίθεση : ενώ οι νέες θέσεις εργασίας στο κέντρο της πόλης είναι μόνο γυναικείες, στην περίμετρο της πόλης (εκτός του πολεοδομικού συγκροτήματος) οι νέες θέσεις εργασίας είναι κυρίως αντρικές. Πρέπει να σημειωθεί ότι παρά τους χαμηλούς ρυθμούς της Αθήνας, η αγορά εργασίας της παρουσιάζει μικρότερη ανισορροπία από τις άλλες αστικές περιοχές, με αποτέλεσμα τη μικρότερη αύξηση των ανέργων, γεγονός που οφείλεται στην χαμηλότερη πληθυσμιακά αύξηση της πόλης.

Η Θεσσαλονίκη αναπτύσσεται ραγδαία, παρουσιάζει όμως σημάδια συμφόρησης. Ο πληθυσμός της αυξάνει γρηγορότερα από κάθε άλλη περιοχή. Έτσι, παρόλη την σημαντική αύξηση της απασχόλησης, η προσφορά εργασίας την υπερκεράζει κατά πολύ, δημιουργώντας έντονα προβλήματα ανεργίας ιδίως στις γυναίκες. Ο ρόλος της Θεσσαλονίκης σαν πύλης της χώρας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη αυξάνει την ελκτική δύναμη της πόλης, τον δυναμισμό της αλλά και τα προβλήματα της, που αν δεν αντιμετωπισθούν μπορούν να δημιουργήσουν σημαντικά προβλήματα συμφόρησης.

Παρόμοιο τοπίο με αυτό της Θεσσαλονίκης, χωρίς ωστόσο τόσο έντονα τα προβλήματα συμφόρησης,

παρουσιάζεται και στις λοιπές αστικές περιοχές. Μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, αλλά και μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης είναι τα στοιχεία που δίνουν δυναμισμό στις περιοχές αυτές. Το χαμηλό ποσοστό της γυναικείας συμμετοχής στην απασχόληση και στο ενεργό δυναμικό πριν το 1991, ήταν ένας βασικός λόγος όπου την περίοδο 1991-95, κατά την οποία η προσφορά της γυναικείας εργασίας ομογενοποιούταν χωρικά, ο γυναικείος ενεργός πληθυσμός σημείωσε μεγάλη άνοδο. Το αποτέλεσμα ήταν η κατακόρυφη άνοδος του ενεργού πληθυσμού και της ανεργίας. Η ίδια τάση, σε χαμηλότερο επίπεδο, της ταχύτερης αύξησης του ενεργού πληθυσμού από την απασχόληση με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας, σημειώθηκε και στο ανδρικό εργατικό δυναμικό. Η διαφοροποίηση των λοιπών αστικών περιοχών από την Θεσσαλονίκη είναι ότι, αντίθετα από αυτήν, οι νέες θέσεις εργασίας ήταν κυρίως γυναικείες.

Πληθυσμός και απασχόληση στις περιφέρειες της χώρας.

Σχετικά με την δομή απασχόλησης ανά περιφέρεια θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τα ποσοστά απασχόλησης σχετίζονται με την παραγωγική διάρθρωση της περιφέρειας και το βαθμό αστικοποίησης της. Έτσι περιφέρειες με προσανατολισμό στον πρωτογενή τομέα ή και τον συνδυασμό πρωτογενή τομέα και τουρισμού (Κρήτη, Ιόνια) έχουν υψηλά ποσοστά απασχόλησης και χαμηλά ποσοστά ανεργίας, αντίθετα από τις περιφέρειες που έχουν προσανατολιστεί προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, που παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά απασχόλησης και υψηλά ποσοστά ανεργίας. Επίσης παρατηρούμε ότι περιφέρειες που περιλαμβάνουν υψηλότερο ποσοστό αγροτικών περιοχών, εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά ενεργού πληθυσμού και απασχόλησης καθώς και ηλικιωμένων πληθυσμιακών ομάδων από τις υπόλοιπες.

Στο πεδίο της κατανομής της απασχόλησης ανά περιφέρεια, παρατηρούμε μία επίσης σημαντική διαφοροποίηση από αυτήν της δεκαετίας του ΄80. Στην δεκαετία του ΄80 δύο παράλληλες κινήσεις, η μεγάλη μείωση της μετακίνησης του πληθυσμού προς την Αθήνα συγχρόνως με την αύξηση του πληθυσμού και της απασχόλησης στις υπόλοιπες αστικές και ημιαστικές περιοχές, είχαν δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ένα πέρασμα από το διπολικό αναπτυξιακό πρότυπο (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), σε ένα σχετικά πιο αποκεντρωμένο αναπτυξιακό μοντέλο. Αυτό οργανώθηκε χωρικά πάνω στην βάση ενός αναπτυξιακού άξονα που διατρέχει την χώρα σε σχήμα 'S', και οποίος ονομάστηκε ΠΑΘΕ, από τα αρχικά των τεσσάρων χαρακτηριστικών σημείων που όριζαν αυτό το σχήμα (Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εύζωνοι). Το μοντέλο αυτό με βάση τα στοιχεία που μας δίνουν οι μεταβολές απασχόλησης της περιόδου 1991-95, φαίνεται να υποχωρεί σημαντικά και αντίθετα να ξαναγυρίζουμε σε ένα διπολικό αναπτυξιακό μοντέλο (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), αρκετά όμως διαφοροποιημένο. Οι περιφέρειες που ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του ΄70 είχαν αναπτύξει σημαντικό δυναμισμό (Δυτική Ελλάδα, Ανατολική Στερεά, Θεσσαλία, Ανατολική Μακεδονία - Θράκη) είναι αυτές που πλήτονται κυρίως, την δεκαετία του ΄90, από την διαδικασία αποβιομηχάνισης. Η ανάπτυξη που είχαν γνωρίσει αυτές οι περιφέρειες στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη κλάδων του δευτερογενή τομέα, που μετακινήθηκαν από τις περιοχές του δίπολου και κυρίως από την Αθήνα προς αυτές, και δευτερευόντως σε ενδογενή ανάπτυξη. Αυτό αποτελούσε σημαντική ένδειξη πως δημιουργούνταν οι συνθήκες για ένα πιο αποκεντρωμένο παραγωγικά μοντέλο. Ωστόσο είχε διαπιστωθεί ότι αυτή η αποκεντρωμένη ανάπτυξη στηριζόταν σε παραδοσιακούς κλάδους του δευτερογενή τομέα, άρα ιδιαίτερα ευάλωτους στην διαδικασία σπασίματος του 'φορντικού' μοντέλου παραγωγής, που είχε ήδη αρχίσει από την δεκαετία του΄70. Έτσι η υποχώρηση της Αθήνας, δεν οφειλόταν στην ανάπτυξη βιομηχανιών αιχμής νέας τεχνολογίας και τεχνογνωσίας στις περιφέρειες του ΠΑΘΕ, αλλά μάλλον στο ότι η αποβιομηχάνιση είχε αρχίσει από αυτήν, πράγμα που σήμαινε ότι οι παραδοσιακοί κλάδοι του δευτερογενή τομέα κατευθύνονταν καταρχήν προς περιφερειακές περιοχές της χώρας. Είχε επισημανθεί επίσης ότι αυτό που φαινόταν αποκεντρωτικό, έκρυβε τον κίνδυνο ενός παραγωγικού τέλματος, καθώς μια οπισθοδρόμηση των πόλεων του δίπολου, θα οδηγούσε σε γενικότερη υποχώρηση της παραγωγικής βάσης της χώρας καθώς κυρίως, αν όχι μόνο, αυτές είχαν την δυνατότητα να παίξουν τον ρόλο της παραγωγικής ατμομηχανής της χώρας. Καθώς τελικά οι περιφέρειες δεν κατόρθωσαν να αναπτύξουν κάποιους δυναμικούς κλάδους ή κάποια σημαντικά ενδογενή παραγωγικά δίκτυα - έτσι και αλλιώς ήταν πολύ δύσκολο να το κάνουν-, η συνεχιζόμενη διαδικασία αποβιομηχάνισης τις έπληξε βαριά, με αποτέλεσμα, την περίοδο που εξετάζουμε, όλες οι περιφέρειες του ΠΑΘΕ, εκτός του δίπολου, να παρουσιάζονται ιδιαίτερα προβληματικές.

Οι διαφοροποιήσεις του σημερινού δίπολου από αυτό της δεκαετίας του ΄70 είναι ότι υπάρχουν παράλληλα δύο διαφορετικές αναπτυξιακές διαδικασίες, η μία καθαρά εκφρασμένη ήδη από την δεκαετία του ΄80, η άλλη ασχημάτιστη ακόμα, παιδί της δεκαετίας του ΄90.

Η πρώτη είναι η μεγάλη ανάπτυξη που γνωρίζουν οι 3 από τις 4 νησιωτικές περιφέρειες της χώρας (Νότιο Αιγαίο, Κρήτη, Ιόνια Νησιά) δείχνοντας μια πετυχημένη πορεία στο επίπεδο της απασχόλησης που βασίστηκε καταρχήν στον τουρισμό και συνδέθηκε με κλάδους του πρωτογενή τομέα. Ωστόσο μένει να φανεί κατά πόσο η ύφεση του τουρισμού, θα επηρεάσει την αναπτυξιακή πορεία των νησιωτικών περιοχών, δηλαδή κατά πόσο αυτές έχουν αναπτύξει ένα πλουραλισμό στην παραγωγική τους βάση ή αντίθετα η τουριστική μονοκαλλιέργεια αποδείχτηκε επικίνδυνη για μια μακροχρόνια και ισόρροπη ανάπτυξη των περιφερειών αυτών. Αντίθετα το Βόρειο Αιγαίο μην έχοντας μπορέσει να ενταχθεί σε αυτό το μοντέλο ακολουθεί μια δραματικά φθίνουσα πορεία που το καθιστά την πλέον προβληματική περιφέρεια της χώρας.

Η δεύτερη διαφοροποίηση είναι μια αχνή διαδικασία μικρής αλλά ενδιαφέρουσας αύξησης των δεικτών πληθυσμού και απασχόλησης, σε περιφέρειες (εκτός της Ανατολικής

Πίνακας 5: Εργατικό

1991	Πληθυσμός 14+ετών 1	Πληθυσμός 15-65 ετών 2	Εργατικό Δυναμικό Σύνολο 3	Εργατικό Δυναμικό Απασχολ. 4	Άνεργοι 5	Μη Εργατικό Δυναμικό 6
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.295.778	6.637.899	3.932.437	3.632.437	301.099	4.362.242
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	471.217	383.967	247.888	234.460	13.428	223.329
Κεντρικής Μακεδονίας	1.384.210	1.140.774	660.221	620.079	40.142	723.988
Δυτικής Μακεδονίας	209.757	170.765	105.561	97.159	8.402	104.196
Ηπείρου	243.723	184.697	107.428	96.872	10.556	136.295
Θεσσαλίας	562.775	448.957	269.718	251.407	18.312	293.057
Ιονίων Νήσων	149.724	106.207	74.180	71.451	2.729	75.544
Δυτικής Ελλάδας	499.439	390.143	237.332	216.866	20.466	262.106
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	404.721	307.348	192.738	179.381	13.357	211.983
Ν. Αττικής	3.198.274	2.628.393	1.459.826	1.315.631	144.194	1.738.448
Πελοποννήσου	440.483	320.417	223.042	210.547	12.495	217.441
Βορείου Αιγαίου	164.948	120.854	67.214	61.326	5.888	97.733
Νοτίου Αιγαίου	199.057	157.049	86.244	83.156	3.088	112.814
Κρήτης	367.452	278.335	202.145	194.102	8.043	165.307
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	3.979.208	3.220.891	2.527.568	2.406.784	120.784	1.451.639
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	227.710	187.711	150.083	145.631	4.452	77.627
Κεντρικής Μακεδονίας	664.027	550.064	423.176	406.445	16.732	240.851
Δυτικής Μακεδονίας	104.627	86.746	71.307	67.214	4.093	33.320
Ηπείρου	115.830	89.261	70.230	65.778	4.452	45.599
Θεσσαλίας	274.027	221.247	180.818	175.216	5.601	93.209
Ιονίων Νήσων	72.097	53.068	47.754	46.605	1.149	24.344
Δυτικής Ελλάδας	244.441	193.886	156.330	147.139	9.192	88.111
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	197.047	150.729	126.673	119.564	7.109	70.374
Ν. Αττικής	1.511.241	1.256.031	924.913	867.896	57.017	586.329
Πελοποννήσου	214.640	160.712	144.482	140.389	4.093	70.158
Βορείου Αιγαίου	79.565	60.176	49.549	46.461	3.088	30.017
Νοτίου Αιγαίου	97.374	75.832	60.464	59.315	1.149	36.910
Κρήτης	176.581	135.435	121.790	119.133	2.657	54.791
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	4.316.571	3.417.008	1.405.968	1.225.653	180.315	2.910.603
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	243.508	196.256	97.805	88.829	8.976	145.702
Κεντρικής Μακεδονίας	720.182	590.710	237.045	213.635	23.410	483.138
Δυτικής Μακεδονίας	105.130	84.019	34.253	29.945	4.309	70.876
Ηπείρου	127.894	95.436	37.198	31.094	6.104	90.696
Θεσσαλίας	288.748	227.710	88.901	76.190	12.710	199.847
Ιονίων Νήσων	77.627	53.139	26.426	24.846	1.580	51.201
Δυτικής Ελλάδας	254.997	196.257	81.002	69.728	11.274	173.996
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	207.675	156.619	66.065	59.818	6.247	141.609
Ν. Αττικής	1.687.032	1.372.362	534.913	447.735	87.177	1.152.120
Πελοποννήσου	225.842	159.705	78.560	70.158	8.402	147.282
Βορείου Αιγαίου	85.382	60.678	17.665	14.865	2.801	67.717
Νοτίου Αιγαίου	101.683	81.217	25.780	23.841	1.939	75.903
Κρήτης	190.871	142.900	80.355	74.970	5.386	110.516

Πηγή: ΕΣΥΕ

1995	Πληθυσμός 14+ετών 1	Πληθυσμός 15-65 ετών 2
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.685.478	6.774.633
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	469.949	372.892
Κεντρικής Μακεδονίας	1.522.799	1.224.985
Δυτικής Μακεδονίας	240.587	191.550
Ηπείρου	246.972	179.656
Θεσσαλίας	557.559	432.585
Ιονίων Νήσων	155.668	110.870
Δυτικής Ελλάδας	491.300	378.821
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	398.756	291.835
Ν. Αττικής	3.376.057	2.690.488
Πελοποννήσου	459.261	322.901
Βορείου Αιγαίου	149.332	99.706
Νοτίου Αιγαίου	206.948	167.385
Κρήτης	410.289	310.959
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ	4.133.998	3.262.745
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	223.153	179.914
Κεντρικής Μακεδονίας	723.444	584.185
Δυτικής Μακεδονίας	118.146	95.675
Ηπείρου	117.609	86.889
Θεσσαλίας	267.299	209.711
Ιονίων Νήσων	75.893	54.930
Δυτικής Ελλάδας	239.895	188.026
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	193710	142.345
Ν. Αττικής	1578972	1.277.131
Πελοποννήσου	225559	161.812
Βορείου Αιγαίου	70285	48.010
Νοτίου Αιγαίου	101973	82.918
Κρήτης	198058	151.197
ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	4551480	3.511.888
Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	246796	192.978
Κεντρικής Μακεδονίας	799356	640.800
Δυτικής Μακεδονίας	122441	95.875
Ηπείρου	129362	92.767
Θεσσαλίας	290260	222.874
Ιονίων Νήσων	79775	55.940
Δυτικής Ελλάδας	251405	190.795
Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	205046	149.490
Ν. Αττικής	1797085	1.413.357
Πελοποννήσου	233701	161.089
Βορείου Αιγαίου	79047	51.696
Νοτίου Αιγαίου	104975	84.467
Κρήτης	212231	159.762

Πηγή: ΕΣΥΕ

δυναμικό 1991-1995 ανα περιφέρεια

ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΥΞΗΣΗΣ 91-95

Σύνολο 3	Εργατικό Δυναμικό Απασχολ. 4	Εργατικό Δυναμικό Ανεργοι 5	Μη Εργατικό Δυναμικό 6		Πληθυσμός 14+ετών 1	Πληθυσμός 15-65 ετών 2	Εργατικό Δυναμικό Σύνολο 3	Εργατικό Δυναμικό Απασχολ. 4	Εργατικό Δυναμικό Ανεργοι 5	Μη Εργατικό Δυναμικό 6
4.248.528	3.823.809	424.719	4.436.950	**ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ**	1,15	0,51	1,94	1,29	8,98	0,43
258.724	232.170	26.554	211.225	Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	-0,07	-0,73	1,08	-0,25	18,58	-1,38
756.127	679.766	76.361	766.672							
119.345	101.202	18.143	121.242	Κεντρικής Μακεδονίας	2,41	1,80	3,45	2,32	17,44	1,44
114.671	105.207	9.464	132.301	Δυτικής Μακεδονίας	3,49	2,91	3,12	1,02	21,22	3,86
282.108	256.904	25.204	275.452	Ηπείρου	0,33	-0,69	1,64	2,08	-2,69	-0,74
80.862	76.048	4.814	74.806	Θεσσαλίας	-0,23	-0,92	1,13	0,54	8,31	-1,54
242.955	219.424	23.531	248.346							
184.618	166.552	18.066	214.138	Ιονίων Νήσων	0,98	1,08	2,18	1,57	15,25	-0,25
1.587.582	1.401.866	185.716	1.788.475	Δυτικής Ελλάδας	-0,41	-0,73	0,59	0,29	3,55	-1,34
237.682	220.312	17.369	221.579	Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	-0,37	-1,29	-1,07	-1,84	7,84	0,25
57.968	54.735	3.233	91.365							
104.248	98.718	5.530	102.700							
221.639	210.904	10.735	188.650	Ν. Αττικής	1,36	0,59	2,12	1,60	6,53	0,71
				Πελοποννήσου	1,05	0,19	1,60	1,14	8,58	0,47
2.628.313	2.452.223	176.091	1.505.685	Βορείου Αιγαίου	-2,46	-4,70	-3,63	-2,80	-13,92	-1,67
153.502	143.420	10.082	69.651							
467.587	436.549	31.038	255.857	Νοτίου Αιγαίου	0,98	1,61	4,85	4,38	15,68	-2,32
77.399	68.577	8.822	40.747	Κρήτης	2,80	2,81	2,33	2,10	7,48	3,36
72.275	68.077	4.198	45.334							
177.252	167.904	9.349	90.047	**ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΔΡΩΝ**	0,96	0,32	0,98	0,47	9,88	0,92
48.836	46.545	2.290	27.058	Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	-0,50	-1,06	0,56	-0,38	22,67	-2,67
150.581	141.256	9.325	89.314							
121.209	114.715	6.494	72.501	Κεντρικής Μακεδονίας	2,17	1,52	2,53	1,80	16,70	1,52
972.529	890.523	82.006	606.443							
146.614	141.246	5.368	78.946	Δυτικής Μακεδονίας	3,08	2,48	2,07	0,50	21,17	5,16
39.895	38.311	1.584	30.390							
68.856	66.518	2.338	33.117	Ηπείρου	0,38	-0,67	0,72	0,86	-1,46	-0,15
131.777	128.581	3.196	66.281							
				Θεσσαλίας	-0,62	-1,33	-0,50	-1,06	13,66	-0,86
1.620.215	1.371.586	248.629	2.931.266	Ιονίων Νήσων	1,29	0,87	0,56	-0,03	18,82	2,68
105.222	88.750	16.472	141.574	Δυτικής Ελλάδας	-0,47	-0,76	-0,93	-1,01	0,36	0,34
288.540	243.217	45.323	510.816	Ανατολικής Στερεάς Ελλάδας	-0,43	-1,42	-1,10	-1,03	-2,24	0,75
41.945	32.624	9.321	80.495							
42.396	37.130	5.266	86.967	Ν. Αττικής	1,10	0,42	1,26	0,65	9,51	0,85
104.856	89.000	15.855	185.404	Πελοποννήσου	1,25	0,17	0,37	0,15	7,01	2,99
32.027	29.503	2.523	47.749	Βορείου Αιγαίου	-3,05	-5,49	-5,27	-4,71	-15,37	0,31
92.374	78.168	14.206	159.032	Νοτίου Αιγαίου	1,16	2,26	3,30	2,91	19,43	-2,67
				Κρήτης	2,91	2,79	1,99	1,93	4,73	4,87
63.409	51.837	11.572	141.637							
615.052	511.343	103.709	1.182.033							
91.068	79.066	12.002	142.633	**ΣΥΝΟΛΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ**	1,33	0,69	3,61	2,85	8,36	0,18
18.072	16.424	1.649	60.974							
35.392	32.200	3.192	69.583	Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	0,34	-0,42	1,84	-0,02	16,39	-0,72
89.862	82.323	7.539	122.369							
				Κεντρικής Μακεδονίας	2,64	2,06	5,04	3,30	17,96	1,40

Μεταβολή της απασχόλησης με βάση τη θέση στο επάγγελμα ανά τομέα και κλάδο

Σύμφωνα με τα στοιχεία που ήδη αναλύθηκαν, την περίοδο 1991-95 η απασχόληση στην Ελλάδα αυξήθηκε πολύ γρήγορα. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην αύξηση των μισθωτών εργαζομένων και των συμβοηθούντων και μη αμειβομένων μελών της οικογένειας (ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης -MEP- των συμβοηθούντων μελών είναι ο ψηλότερος με βάση την θέση στο επάγγελμα). Την περίοδο 1991-95 αύξηση παρουσιάζουν και οι εργοδότες, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι παρουσιάζουν μείωση. Όμως τα φαινόμενα αυτά αντιστρέφονται αν εξετάσουμε την υποπερίοδο 1993-95 όπου οι εργοδότες παρουσιάζουν μεγάλη μείωση, αντίθετα οι αυτοαπασχολούμενοι αυξάνονται σε αριθμό σχεδόν ίσο με αυτόν της μείωσης των εργοδοτών.

Οι μεταβολές αυτές δείχνουν μια ολοένα αυξανόμενη βαρύτητα της μισθωτής εργασίας στο εργατικό δυναμικό, αλλά και μια σημαντική αύξηση του μεγέθους, απόλυτου και σχετικού, των συμβοηθούντων μελών, που τις 2 τελευταίες δεκαετίες μειωνόταν.

Στον πρωτογενή τομέα η απασχόληση μειώνεται με αργούς ρυθμούς. Η μείωση αυτή οφείλεται, ποσοτικά στην μείωση των αυτοαπασχολουμένων (ο πρωτογενής τομέας είναι ο κατεξοχήν τομέας της αυτοαπασχόλησης) και λιγότερο στην μείωση των εργοδοτών. Παρουσιάζεται μια αύξηση των μισθωτών, ιδιαίτερα αισθητή ως ρυθμός αύξησης (την περίοδο 1991-95 ξεπερνά το 6%) που πρέπει να οφείλεται στην απασχόληση μεταναστών εργαζομένων στον τομέα αυτό. Ο αριθμός των συμβοηθούντων μελών παραμένει περίπου σταθερός με μικρές τάσεις αύξησης. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο κύριος όγκος των συμβοηθούντων μελών σε οικογενειακές επιχειρήσεις εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα (65% του συνόλου των συμβοηθούντων μελών το 1995).

Στον δευτερογενή τομέα η μείωση της απασχόλησης την περίοδο 1991-95 είναι κάθετη (ο MEP μείωσης είναι περίπου 3%). Ωστόσο για αυτήν την περίοδο δεν μπορούν να γίνουν ακριβείς μετρήσεις για την απασχόληση στην μεταποίηση, καθώς δραστηριότητες που μέχρι το 1993 καταχωρούνταν στην μεταποίηση στις στατιστικές των επόμενων χρόνων καταχωρούνται τον τριτογενή τομέα. Η τάση συρρίκνωσης στον δευτερογενή τομέα μειώνεται την υποπερίοδο 1993-95, ιδίως όσον αφορά την μεταποίηση.

Αναλυτικότερα όλη την περίοδο 1991-95 η απασχόληση στον κλάδο των ορυχείων μειώνεται ραγδαία, πράγμα που οφείλεται στην μείωση των μισθωτών του κλάδου, με μείωση του μέσου ετήσιου ρυθμού 6%.

Η μεταποίηση (με όλα τα προβλήματα στατιστικής επεξεργασίας) παρουσιάζει επίσης μείωση της απασχόλησης στις θέσεις των εργοδοτών, των αυτοαπασχολούμενων (παρουσιάζουν τους μεγαλύτερους ρυθμούς μείωσης) και στις θέσεις των μισθωτών. Αντίθετα αυξάνεται η απασχόληση των συμβοηθούντων μελών, ιδίως την περίοδο 1993-95 (ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης τους φτάνει το 8%).

Ο κλάδος της παραγωγής ενέργειας παρουσιάζει σημαντική αύξηση της απασχόλησης που οφείλεται αποκλειστικά στην αύξηση της μισθωτής εργασίας.

Τέλος ο κλάδος των κατασκευών - ο οποίος χαρακτηρίζεται από έντονη κυκλικότητα ανάπτυξης και ύφεσης - παρουσιάζει αύξηση την περίοδο 1991-93 και μείωση την περίοδο 1993-95, με κύρια χαρακτηριστικά την μείωση των μισθωτών, την σταθερή αύξηση των συμβοηθούντων μελών και των αυτοαπασχολούμενων και την παλινδρόμηση των εργοδοτών.

Στο σύνολό του, παρόλη την αύξηση της απασχόλησης στην παραγωγή ενέργειας, ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης σε όλες τις θέσεις - εργοδοτών, αυτοαπασχολουμένων και μισθωτών - εκτός της θέσης των συμβοηθούντων μελών, η οποία παρουσιάζει σημαντική απόλυτη και ποσοστιαία αύξηση.

Ο τριτογενής τομέας - εκτός του κλάδου μεταφορών / αποθήκευσης που παρουσιάζει μείωση - παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης. Όχι μόνο αντισταθμίζει τις χαμένες θέσεις εργασίας από τους άλλους δύο τομείς αλλά, δημιουργεί και την ανάπτυξη της απασχόλησης την περίοδο αυτή. Εξαιτίας των αλλαγών των μονοψήφιων στατιστικών κατηγοριών δεν μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα ανά κλάδο.

Ο κλάδος που δημιουργεί τις περισσότερες θέσεις εργασίας είναι αυτός του εμπορίου. Την περίοδο 1993-95 ο αριθμός απασχολουμένων

ανά θέση μεταβάλλεται ως εξής: μειώνονται οι εργοδότες, μικρή αύξηση παρουσιάζουν οι αυτοαπασχολούμενοι, ενώ μεγάλη αύξηση εμφανίζουν οι μισθωτοί και ακόμη μεγαλύτερη τα συμβοηθούντα μέλη.

Ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων παρουσιάζεται πολύ δυναμικός, αυξάνοντας την απασχόληση σε όλες τις θέσεις. Ωστόσο παρουσιάζει χωροταξικές μεταβολές. Ενώ στο σύνολο της περιόδου η μεγάλη αύξηση της απασχόλησης κατευθύνεται στις νησιωτικές περιφέρειες της χώρας αντίθετα την υποπερίοδο 1993-95 κατευθύνεται προς την ηπειρωτική Ελλάδα.

Επίσης πολύ δυναμικός κλάδος εμφανίζεται αυτός των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων, παρουσιάζοντας αλματώδη αύξηση στις θέσεις των εργοδοτών και αυτοαπασχολουμένων, δείχνοντας έτσι τις ευκαιρίες ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας στον κλάδο.

Οι κλάδοι της εκπαίδευσης και των οικιακών υπηρεσιών σε νοικοκυριά, (έχει τον υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης), εμφανίζουν επίσης δυναμισμό.

Οι υπόλοιποι κλάδοι ακολουθούν τις αυξητικές τάσεις της απασχόλησης του τριτογενή τομέα, εκτός του κλάδου των μεταφορών. Στο σύνολό του ο τριτογενής τομέας είναι αυτός που έλκει την επιχειρηματική δραστηριότητα καθώς αυξάνονται γοργά τόσο οι εργοδότες όσο και οι αυτοαπασχολούμενοι. Ωστόσο μετά το 1993 σταθεροποιείται ο αριθμός των εργοδοτών δείχνοντας τα όρια μιας διευρυμένης αναπαραγωγής του τομέα, με παράλληλη αναπαραγωγή των παραδοσιακών δομών της ελληνικής μικροεπιχείρησης. Από την άλλη, υπάρχει σημαντική αύξηση των μισθωτών και ακόμη σημαντικότερη των συμβοηθούντων μελών. Η αύξηση των συμβοηθούντων

Απασχόληση και ειδίκευση ανα φύλο

Με βάση τις εξελίξεις αυτές, θα πρέπει να εξηγήσουμε τις μεταβολές απασχόλησης ανά φύλο την περίοδο 1991-95. Είδαμε ότι οι τάσεις της απασχόλησης στο επίπεδο των τομέων, είναι η δυναμική ανάπτυξη του τριτογενή τομέα έναντι φθίνουσων τάσεων των άλλων δύο και κυρίως του δευτερογενή. Επίσης παρατηρείται μια σημαντική αύξηση της μισθωτής εργασίας και ακόμα σημαντικότερη αύξηση των συμβοηθούντων μελών, έναντι παλινδρομικών κινήσεων που σημειώθηκαν στις θέσεις των εργοδοτών και των αυτοαπασχολουμένων (Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των εργοδοτών είναι 1991-95: 1,63%, 1993-95: -4,59%, και των αυτοαπασχολούμενων 1991-95: -0,09%, 1993-95: 1,27%).

Αναφορικά με την θέση στο επάγγελμα, οι γυναίκες παρουσιάζουν στο σύνολο τους, πολύ μεγάλη συμμετοχή στις θέσεις των συμβοηθούντων μελών και σχετικά μεγάλη στις θέσεις των μισθωτών, αντίθετα από τους άνδρες που παρουσιάζουν μεγάλη συμμετοχή στις θέσεις κυρίως των εργοδοτών και δευτερευόντως των αυτοαπασχολούμενων.

Οι γυναικείες θέσεις είναι οι χαμηλότερες ιεραρχικά θέσεις στην παραγωγή, αυτές του μισθωτού και του συμβοηθούντος μέλους. Ωστόσο είδαμε ότι σε αυτές ακριβώς τις θέσεις οφείλεται η αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 1991-95.

Αναφορικά με το επίπεδο συμμετοχής φύλου ανά τομέα, οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συμμετοχή στον πρωτογενή και τριτογενή τομέα ενώ οι άνδρες στον δευτερογενή. Ο δευτερογενής τομέας όπως είδαμε παρουσιάζει φθίνουσα πορεία σε αντίθεση με την έντονη ανάπτυξη του τριτογενή τομέα (ο πρωτογενής παρουσιάζει μείωση κατά πολύ μικρότερη του δευτερογενή).

Σε επίπεδο θέσης ανά κλάδο, στην θέση του μισθωτού οι άνδρες παρουσιάζουν πολύ ψηλή και ψηλή συμμετοχή κυρίως σε εκείνους, που το μισθωτό εργατικό δυναμικό μειώνεται γοργά - αλιεία, ορυχεία, μεταποίηση, κατασκευές. Παρουσιάζουν επίσης ψηλή συμμετοχή στην θέση των μισθωτών στους κλάδους της Δημόσιας Διοίκησης, μεταφορών και αποθήκευσης που αυξάνουν την απασχόλησή τους με χαμηλούς ρυθμούς και τέλος στους κλάδους παραγωγής ενέργειας, γεωργίας, κτηνοτροφίας και άλλων δραστηριοτήτων, που αυξάνουν μεν την απασχόλησή τους με γοργούς ρυθμούς όμως το ειδικό τους βάρος στο σύνολο της απασχόλησης των μισθωτών είναι πολύ μικρό. Αντίθετα οι γυναίκες παρουσιάζουν ψηλή συμμετοχή στην θέση των μισθωτών του τριτογενή τομέα (σε όλους τους κλάδους, εκτός των μεταφορών, της δημόσιας διοίκησης και των άλλων δραστηριοτήτων). Δεδομένου ότι η αύξηση του εργατικού δυναμικού οφείλεται κυρίως στους μισθωτούς και η αύξηση των μισθωτών σχεδόν αποκλειστικά στους μισθωτούς του τριτογενή τομέα, καταλαβαίνουμε γιατί η γυναικεία μισθωτή εργασία υπερέχει

κατά πολύ στις νέες θέσεις εργασίας. Από τις 129.600 νέες θέσεις εργασίας στην θέση του μισθωτού οι 28.400 είναι άνδρες και 101.200 γυναίκες.

Στα συμβοηθούντα μέλη η γυναικεία εργασία παρουσιάζει ψηλή συμμετοχή σε όλους τους κλάδους εκτός της αλιείας, των ορυχείων, των κατασκευών και των μεταφορών - αυτοί οι κλάδοι έχουν πολύ μικρό βάρος στην συνολική απασχόληση των συμβοηθούντων μελών. Το αποτέλεσμα είναι ότι από τις 50.100 νέες θέσεις εργασίας στην θέση του συμβοηθούντος μέλους, οι 14.600 είναι ανδρικές και 35.500 γυναικείες.

Όπως αναφέρθηκε η ανδρική εργασία παρουσιάζει υψηλή συμμετοχή στις θέσεις των εργοδοτών και αυτοαπασχολούμενων. Οι μεταβολές στην απασχόληση των θέσεων αυτών δεν παρουσιάζουν συγκεκριμένες τάσεις αλλά παλινδρομούν την περίοδο αυτή, η μία αντίστροφα της άλλης (αύξηση εργοδοτών μείωση αυτοαπασχολουμένων και το ανάποδο).

Την περίοδο 1991-95 αυξάνονται οι εργοδότες κατά 15.300 από τους οποίους οι 13.500 είναι άνδρες και μόνο 1.800 γυναίκες, όμως το βάρος των εργοδοτών στο σύνολο του εργατικού δυναμικού είναι πολύ μικρό. Εξάλλου πρέπει να σημειώσουμε ότι στην πιο πρόσφατη περίοδο 1993-95 οι εργοδότες μειώνονται σημαντικά (κατά 24.000) τροφοδοτώντας μια αύξηση των αυτοαπασχολουμένων (κατά 25.900).

Οι αυτοαπασχολούμενοι συνολικά την περίοδο 1991-95 μειώνονται κατά 3.700 αριθμός που επιμερίζεται σε μείωση κατά 11.000 των ανδρών και σε αύξηση κατά 7.400 των γυναικών. Η αντίστροφη σχέση στους αυτοαπασχολούμενους στη συμμετοχή των φύλλων ανά κλάδο οφείλεται στο ότι η συμμετοχή των ανδρών είναι μεγαλύτερη

Πίνακας 6: Απασχόληση 1991-1995 ανα

1991	ΣΥΝΟΛΟ	Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός στην οικ/κή επιχείρηση
ΣΥΝΟΛΟ	3.632.437	229.433	1.049.072	1.930.468	423.464
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Δάση, θήρα, Αλιεία	806.498	26.067	460.518	30.447	289.466
Α ΤΟΜΕΑΣ	806.498	26.067	460.518	30.447	289.466
Ορυχεία (Μεταλλεία,Λατομεία, Αλυκές)	19.317	359	215	18.599	144
Βιομηχανία, βιοτεχνία	698.999	70.015	119.133	472.510	37.341
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	36.623	0	287	36.336	0
Οικοδομήσεις, Δημόσια έργα	245.734	24.559	53.714	162.506	4.955
Β ΤΟΜΕΑΣ	1.000.673	94.933	173.349	689.951	42.440
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	660.365	69.799	243.292	266.846	80.427
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	252.412	6.966	58.022	184.121	3.303
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	192.738	16.444	55.366	117.338	3.591

1993
ΣΥΝΟΛΟ
Γεωργία, Κτηνοτροφία,θήρα,Δασοκομία Αλιεία
Α ΤΟΜΕΑΣ
Ορυχεία και Λατομεία
Μεταποιητικές Βιομηχανίες
Παροχή ηλεκτικού ρεύματος φυσικού αεριου & νερού
Κατασκευές
Β ΤΟΜΕΑΣ
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκευών
Ξενοδοχεία και εστιατόρια
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκμισθώσεις & επιχειρήσεις δραστηριοτήτων
Δημόσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
Εκπαίδευση
Υγεία και κοινωνική μέριμνα
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα
Γ ΤΟΜΕΑΣ

Ειδίκευση φύλου ανα κλάδο

Ανά κλάδο η γυναικεία εργασία παρουσιάζει πολύ υψηλή συμμετοχή στους κλάδους, των οικιακών υπηρεσιών, των ετερόδικων οργανισμών, της υγείας και της εκπαίδευσης και ψηλή συμμετοχή στους κλάδους, των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών, της γεωργίας-κτηνοτροφίας, της διαχείρισης ακινήτων, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και των λοιπών υπηρεσιών. Από αυτούς τους κλάδους όλοι, έκτος της γεωργίας παρουσιάζουν αύξηση απασχόλησης, οι περισσότεροι μάλιστα με πολύ ψηλούς ρυθμούς (ενδεικτικά την περίοδο 1991-95, μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης: υπηρεσίες προς ιδιωτικά νοικοκυριά 19,75%, ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί 6,33%, ξενοδοχεία - εστιατόρια 4,88% , εκπαίδευση 4,69% κ.α.)

Αντίθετα η ανδρική εργασία παρουσιάζει πολύ ψηλή συμμετοχή στους κλάδους της αλιείας, των ορυχείων-λατομείων, των κατασκευών και των μεταφορών, ψηλή συμμετοχή κυρίως στην παραγωγή ενέργειας και δευτερευόντως στους κλάδους της μεταποίησης και της δημόσιας διοίκησης. Από αυτούς μόνο ο κλάδος της παραγωγής ενέργειας είναι δυναμικά αναπτυσσόμενος, οι υπόλοιποι, εκτός της δημόσιας διοίκησης, την περίοδο 1993-95 είναι φθίνοντες.

μονοψήφιο κλάδο και θέση στο επάγγελμα

ΣΥΝΟΛΟ	Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός στην οικ/κή επιχείρηση	1995	ΣΥΝΟΛΟ	Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός στην οικ/κή επιχείρηση
3.720.179	268.892	1.019.390	1.980.727	451.170	**ΣΥΝΟΛΟ**	3.823.809	244.761	1.045.353	2.060.082	473.612
778.428	34.597	419.706	31.459	292.666	Γεωργία, Κτηνοτροφία,Θήρα,Δασοκομία	766.998	19.587	417.778	36.024	293.609
15.426	2.007	6.850	4.258	2.310	Αλιεία	14.936	2.390	7.125	3.257	2.164
793.854	36.604	426.556	35.717	294.976	**Α ΤΟΜΕΑΣ**	781.934	21.977	424.903	39.281	295.773
19.344	962	485	17.445	452	Ορυχεία και Λατομεία	15.596	485	368	14.602	141
579.499	57.061	84.939	403.133	34.367	Μεταποιητικές Βιομηχανίες	577.688	54.653	85.307	397.583	40.144
39.605	144	0	39.461	0	Παρ. ηλεκτ. ρεύματος φυσικού αεριου & νερού	41.530	114	32	41.385	0
261.438	35.134	58.249	161.318	6.737	Κατασκευές	252.288	29.319	60.214	155.160	7.594
899.886	93.301	143.673	621.357	41.556	**Β ΤΟΜΕΑΣ**	887.102	84.571	145.921	608.730	47.879
588.106	66.137	228.260	225.808	67.901	Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκ.	624.983	65.675	234.713	246.628	77.967
203.362	25.751	48.335	97.302	31.974	Ξενοδοχεία και εστιατόρια	223.676	27.261	53.562	107.555	35.297
248.949	9.807	56.906	178.449	3.786	Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	248.949	9.807	56.906	178.449	3.786
81.206	216	2.377	78.341	272	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	91.814	738	4.354	86.573	150
139.606	19.377	54.627	61.168	4.434	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας εκμισθώσεις & επιχειρησιακές δραστηριότητες.	149.148	18.786	58.351	66.113	5.898
267.122	174	622	266.325	0	Δημόσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	272.300	372	337	271.446	146
200.699	6.466	11.240	182.160	832	Εκπαίδευση	219.964	6.738	13.261	198.326	1.639
154.968	3.365	18.330	132.990	284	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	163.067	3.356	18.562	140.732	416
117.226	7.636	26.629	77.951	5.010	Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	126.054	7.125	30.080	83.764	5.086
23.805	58	1.833	21.769	144	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	34.136	0	3.863	30.273	0
1.390	0	0	1.390	0	Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	1.666	0	73	1.593	0
2.026.439	138.987	449.159	1.323.653	114.637	**Γ ΤΟΜΕΑΣ**	2.154.774	138.214	474.529	1.412.071	129.961

Πίνακας 7: Απασχόληση 1991-1995 ανα μονοψήφιο κλάδο και βαθμό αστικότητας

1991	Σύνολο χώρας	Αστικές	Περιφ. Πρωτευούσης	Π.Σ. Θεσ/νικης	Λοιπες Αστικές	Ημιαστικές	Αγροτικές
ΣΥΝΟΛΟ	3.632.437	2.222.663	1.196.283	294.636	731.744	405.942	1.003.832
Α ΤΟΜΕΑΣ	806.498	53.714	3.519	2.513	47.682	125.596	627.189
Ορυχεία (Μεταλλεία, Λατομεία, Αλυκές)	19.317	4.237	1.077	144	3.016	5.242	9.838
Βιομηχανία, βιοτεχνία	698.999	543.745	287.025	94.215	162.506	63.121	92.132
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	36.623	26.067	12.567	1.652	11.849	5.314	5.242
Οικοδομήσεις, Δημόσια έργα	245.734	156.259	69.584	18.312	68.363	33.607	55.868
Β ΤΟΜΕΑΣ	1.000.673	730.308	370.253	114.323	245.734	107.284	163.080
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	660.365	482.563	260.311	64.270	157.982	70.446	107.356
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	252.412	192.738	119.133	18.455	55.150	25.852	33.823
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	192.738	173.349	110.444	22.189	40.716	11.705	7.684
Λοιπές υπηρεσίες	719.752	589.991	332.624	72.887	184.480	65.060	64.701
Γ ΤΟΜΕΑΣ	1.825.267	1.438.641	822.512	177.801	438.328	173.063	213.564

1995							
ΣΥΝΟΛΟ	3.823.809	2.401.594	1.258.641	328.029	814.924	441.958	980.257
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα,Δασοκομία	766.998	51.953	1.945	1.720	48.288	117.167	597.879
Αλιεία	14.936	3.264	972	374	1.918	4.735	6.937
Α ΤΟΜΕΑΣ	781.934	55.217	2.917	2.094	50.206	121.902	604.816
Ορυχεία και Λατομεία	15.596	5.756	1.271	524	3.961	3.695	6.144
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	577.688	449.742	239.178	80.399	130.165	61.958	65.987
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αεριου & νερού	41.530	31.993	16.529	1.945	13.520	3.900	5.637
Κατασκευές	252.288	157.142	68.956	17.202	70.983	35.371	59.775
Β ΤΟΜΕΑΣ	887.102	644.633	325.934	100.070	218.629	104.924	137.543
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκευών	624.983	485.751	250.621	71.873	163.256	68.863	70.369
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	223.676	123.862	51.082	15.332	57.448	34.695	65.119
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	247.966	194.638	121.010	21.240	52.388	24.578	28.749

Απασχόληση και ειδίκευση ανα περιοχή

Ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει ψηλή συμμετοχή στις ημιαστικές περιοχές και πάρα πολύ ψηλή συμμετοχή στις αγροτικές.

Ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει υψηλή συμμετοχή στις αστικές περιοχές, (πολύ ψηλή στη Θεσσαλονίκη, ακολουθούμενη από τις λοιπές αστικές περιοχές και την Αθήνα), οι ημιαστικές περιοχές κινούνται στα εθνικά μέσα μεγέθη, ενώ πολύ χαμηλή συμμετοχή έχει στις αγροτικές περιοχές.

Ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει υψηλή συμμετοχή στις αστικές περιοχές, με ψηλότερη αυτή του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθήνας, ακολουθούμενη από αυτή της Θεσσαλονίκης και κατόπιν των λοιπών αστικών, ενώ στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές έχει αντίστοιχα αρκετά και πολύ χαμηλή συμμετοχή.

Στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθήνας παρουσιάζουν ψηλή συμμετοχή οι κλάδοι μεταποίησης, εκπαίδευσης, δημόσιας διοίκησης και πολύ ψηλή οι κλάδοι ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών, μεταφορών, διαχείρισης ακινήτων, υγείας, άλλων δραστηριοτήτων, οικιακών υπηρεσιών προς νοικοκυριά και ετερόδικων οργανισμών. Η ψηλή συμμετοχή των υπηρεσιών δίνει στο Π.Σ. Αθήνας μια πολύ αυξημένη αναλογία των γυναικών στις νέες θέσεις εργασίας, αλλά και μια στέρεα αναπτυσσόμενη πορεία της απασχόλησης.

Στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης παρουσιάζουν πολύ ψηλή συμμετοχή οι κλάδοι μεταποίησης, διαχείρισης ακινήτων και εκπαίδευσης και ψηλή οι κλάδοι εμπορίου, ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών, υγείας και άλλων δραστηριοτήτων. Το πρόβλημα της φθίνουσας πορείας της μεταποίησης, στην οποία είναι υπερειδικευμένη, η Θεσσαλονίκη κατάφερε να το λύσει αρχικά με την αύξηση του τριτογενή τομέα, ενώ την περίοδο 1993-95 παρατηρείται και ανάκαμψη της απασχόλησης της μεταποίησης στο Π.Σ. (4.100 νέες θέσεις εργασίας ή μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 2,63%).

Στις λοιπές αστικές περιοχές παρουσιάζουν ψηλή συμμετοχή κυρίως οι κλάδοι παραγωγής ενέργειας, κατασκευών, εμπορίου, ξενοδοχείων-εστιατόριων, δημόσιας διοίκησης και εκπαίδευσης και δευτερευόντως οι κλάδοι ορυχείων και υγείας. Κυρίως η ανάπτυξη των κλάδων του εμπορίου και των ξενοδοχείων, επικουρούμενη από την αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους δημόσιας διοίκησης, εκπαίδευσης και υγείας είναι αυτή που δημιούργησε την δυναμική αύξηση της απασχόλησης (επί το πλείστον γυναικείας) την περίοδο 1991-95.

Στις ημιαστικές περιοχές παρουσιάζουν πολύ ψηλή συμμετοχή οι κλάδοι των ορυχείων και ψηλή οι κλάδοι γεωργίας, αλιείας, κατασκευών και ξενοδοχείων - εστιατορίων. Οι υπόλοιποι κλάδοι έχουν χαμηλή συμμετοχή. Έτσι στρατηγικός κλάδος για την ανάπτυξη της απασχόλησης παρουσιάζεται ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων που όσο γνώριζε αύξηση (1991-93) οι ημιαστικές περιοχές γνώριζαν σημαντική αύξηση της απασχόλησης, αντίθετα την ύφεση του τουρισμού (1993-95) επακολούθησε σημαντική μείωση της απασχόλησης.

Τέλος στις αγροτικές περιοχές παρουσιάζουν πολύ ψηλή συμμετοχή οι κλάδοι γεωργίας και αλιείας, ψηλή συμμετοχή ο κλάδος ορυχείων και δευτερευόντως ο κλάδος ξενοδοχείων - εστιατορίων. Όμως η ειδίκευση στον κλάδο των ξενοδοχείων - εστιατορίων και η αύξηση της απασχόλησης του κλάδου αυτού και του εμπορίου, την περίοδο 1991-95, δεν μπορούν να αντισταθμίσουν στις περιοχές αυτές, την πτώση της απασχόλησης του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Συμπερασματικά το δίπολο Αθήνας - Θεσσαλονίκης κρατά και ενισχύει την κυρίαρχη χωροταξική θέση του στην χώρα, εξαιτίας της μεγάλης συμμετοχής, στην περίπτωση της Αθήνας όλων των κλάδων του τριτογενή τομέα (εκτός ξενοδοχείων - εστιατορίων), στην δε περίπτωση της Θεσσαλονίκης στην υπερειδίκευσή της στον κλάδο της μεταποίησης συνδυασμένη με μια ψηλή συμμετοχή του τριτογενή τομέα. Στην Θεσσαλονίκη την περίοδο 1991-93, ο κλάδος της μεταποίησης, προκάλεσε σημαντική αρνητική επίδραση στην απασχόληση της, αντίθετα από το 1993 και έπειτα επηρεάζει θετικά τις τάσεις απασχόλησης στην πόλη, καθώς αυξάνεται με ικανοποιητικούς ρυθμούς.

Οι λοιπές αστικές περιοχές στον βαθμό που καταφέρνουν να αναπτύξουν τον τριτογενή τομέα παρουσιάζουν σημαντική αύξηση της απασχόλησης.

Αντίθετα οι ημιαστικές και αγροτικές περιοχές δεν φαίνεται να μπορούν να αναπτύξουν δυναμικά στον τριτογενή τομέα άλλο κλάδο εκτός του κλάδου ξενοδοχείων-εστιατορίων. Η απασχόληση στον κλάδο αυτό, είναι λοιπόν η κύρια συνισταμένη που επιδρά ανάλογα με την φορά της, σταματώντας ή επιταχύνοντας την αργή αλλά σταθερή μείωση της απασχόλησης που οφείλεται στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Ο τριτογενής τομέας φαίνεται πολύ συγκεντρωμένος χωρικά (εκτός του τουρισμού), κυρίως προς το δίπολο και δευτερευόντως προς τις λοιπές αστικές περιοχές. Η διαφορά συμμετοχής ανά περιοχή στον τριτογενή τομέα, παράγει φαινόμενα ισχυρής χωρικής συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων

Πίνακας 8: Απασχόληση 1991-1995 ανα μονοψήφιο κλάδο και περιφέρεια

1991

	Σύνολο χώρας	Θράκη-Ανατ. Μακεδονία	Κεντρική. Μακεδονία	Δυτική Μακεδονία	Ηπείρου	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Δυτική Ελλάδα	Ανατολική Στερεά	Ν. Αττικής	Πελ/νησος	Βόρειο Αιγαίο	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη
ΣΥΝΟΛΟ	3.632.437	234.460	620.079	97.159	96.872	251.407	71.451	216.866	179.381	1.315.631	210.547	61.326	83.156	194.102
Α ΤΟΜΕΑΣ	806.498	100.247	156.330	156.330	33.679	90.840	24.200	84.808	68.722	16.301	95.723	12.710	6.966	87.321
Ορυχεία (Μεταλλεία, Λατομεία, Αλυκές)	19.317	1.077	1.508	4.380	215	144	215	72	7.540	1.580	1.149	574	574	287
Βιομηχανία, βιοτεχνία	698.999	37.413	146.923	17.665	12.208	45.671	6.894	28.724	30.017	318.836	22.764	4.380	9.766	17.737
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	36.623	790	3.231	4.883	503	862	287	1.795	2.585	14.075	4.165	359	1.293	1.795
Οικοδομήσεις, Δημόσια έργα	245.734	10.915	35.905	5.386	10.556	19.891	7.181	15.080	11.992	83.084	16.732	6.104	9.623	13.285
Β ΤΟΜΕΑΣ	1.000.673	50.195	187.567	32.314	23.482	66.568	14.577	45.671	52.134	417.575	44.810	11.417	21.256	33.104
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	660.365	31.740	108.146	13.500	14.003	35.115	15.726	28.652	23.266	288.245	26.282	15.224	29.011	31.453
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	252.412	11.777	31.453	5.170	4.165	10.053	4.524	12.495	10.053	127.822	11.920	6.391	7.325	9.263
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	192.738	5.529	28.150	3.160	2.226	8.402	3.016	7.325	4.093	114.465	5.386	1.795	3.519	5.673
Λοιπές υπηρεσίες	719.752	34.971	108.433	14.362	19.317	40.429	9.407	37.916	21.112	351.223	26.426	13.788	15.080	27.288
Γ ΤΟΜΕΑΣ	1.825.267	84.017	276.182	36.192	39.711	93.999	32.673	86.388	58.524	881.755	70.014	37.198	54.935	73.677

1995

ΣΥΝΟΛΟ	3.823.809	232170	679766	101.202	105.207	256.904	76.048	219.424	166.552	1.401.866	220.312	54.735	98.718	210.904
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα,Δασοκομία	766.998	99.258	139.633	25.999	34.153	99.695	21.662	90.990	49.889	13.037	98.908	13.255	7.363	73.156
Αλιεία	14.936	852	1.870	0	420	449	621	1.093	1.830	1.822	1.749	1.746	2.244	241
Α ΤΟΜΕΑΣ	781.934	100.110	141.503	25.999	34.573	100.144	22.283	92.083	51.719	14.859	100.657	15.001	9.607	73.397
Ορυχεία και Λατομεία	15.596	1.704	2.318	5.127	191	374	155	73	2.007	1.654	965	97	569	362
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	577.688	26.838	134.323	14.215	8.548	26.027	4.581	18.941	30.051	270.756	17.731	4.526	6.857	14.293
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου & νερού	41.530	1.420	3.216	5.526	840	1.720	272	1.821	1.889	18.144	2.593	711	1.327	2.051
Κατασκευές	252.288	11.431	36.946	7.357	9.273	15.930	7.221	16.391	15.291	86.764	14.776	5.755	11.281	13.871
Β ΤΟΜΕΑΣ	887.102	41.393	176.803	32.225	18.852	44.051	12.229	37.226	49.238	377.318	36.065	11.089	20.034	30.577
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκεών	624.983	27.690	117.121	12.517	14.081	37.021	11.530	25.716	21.077	276.971	26.416	8.115	16.874	29.853
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	223.676	10.153	39.564	5.693	6.831	11.892	11.646	9.616	8.148	60.517	10.011	3.718	22.910	22.978
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	247.966	8.946	33.730	3.828	4.427	8.825	5.280	12.093	8.561	131.508	10.072	4.235	7.837	8.624
Ενδιάμεσοι χρηματο/κοί οργανισμοί	91.814	2.485	13.163	1.099	1.832	2.393	815	3.133	1.476	58.087	2.292	1.099	1.106	2.835
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρηματικές δραστηριότητες	149.148	4.118	26.102	2.530	2.213	5.908	1.669	2.841	3.129	88.781	2.714	1.099	3.097	4.945
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	272.300	16.046	38.666	5.693	7.632	15.407	3.998	12.312	8.384	128.404	10.976	4.074	7.742	12.967
Εκπαίδευση	219.964	10.863	41.882	5.626	7.250	14.360	2.679	11.073	6.849	91.749	9.831	2.716	2.844	12.243
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	163.067	5.396	25.129	3.429	4.236	8.077	1.514	6.484	4.074	86.164	6.272	1.875	2.275	8.142
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	126.054	3.976	21.689	2.330	2.671	7.928	1.980	5.755	3.070	62.943	4.222	1.617	4.013	3.860
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	34.136	923	4.338	233	611	897	427	947	827	23.251	784	97	379	422

Απασχόληση και ειδίκευση ανα περιφέρεια

Η συνολική πτωτική πορεία της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα δεν σημαίνει ότι αυτή κατανέμεται ομοιόμορφα στις περιφέρειες. Αντίθετα υπάρχουν αρκετές περιφέρειες που την περίοδο 1991-95 δείχνουν αξιόλογο δυναμισμό στον πρωτογενή τομέα και αυξάνουν σημαντικά την απασχόληση τους σε αυτόν (ΜΕΡ αύξησης: Θεσσαλία 2,47%, Δυτική Ελλάδα 2,8%, Πελοπόννησος 1,26%, Βόρειο Αιγαίο 4,23%, Νότιο Αιγαίο 8,37%). Αν σημειωθεί ότι οι τρεις πρώτες περιφέρειες είναι και περιφέρειες με πολύ ψηλή συμμετοχή του πρωτογενή τομέα, συμπεραίνεται ότι υπάρχουν περιφέρειες που αυτόνομα ή σε συνδυασμό με τον τουρισμό μπορούν να στηριχθούν στην απασχόληση του πρωτογενή τομέα.

Αντίθετα η πτωτική πορεία της απασχόλησης του δευτερογενή τομέα την περίοδο 1991-95 είναι κοινή για όλες τις περιφέρειες. Όμως στην περίοδο 1993-95 σημειώνεται αντιστροφή της πτωτικής πορείας σε κάποιες περιφέρειες, που οφείλεται στην αναστολή της φθίνουσας κατεύθυνσης της απασχόλησης στον κλάδο της μεταποίησης (1993-95, μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης δευτερογενή τομέα: Κεντρική Μακεδονία 0,46%, Δυτική Ελλάδα 3,99%, Νομό Αττικής 0,11%, Βόρειο Αιγαίο 2,71%).

Ο τριτογενής τομέας είναι το βαρόμετρο των ρυθμών αύξησης της απασχόλησης των περιφερειών. Μικροί ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης του τριτογενή τομέα σημαίνουν στασιμότητα ή πτώση της απασχόλησης συνολικά για την περιφέρεια, αντίθετα ψηλοί ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης στον τομέα αυτό οδηγούν σε γρήγορη αύξηση και την απασχόληση της περιφέρειας. Οι σημαντικότεροι κλάδοι που διαμορφώνουν την τάση του τομέα, είναι του εμπορίου, των ξενοδοχείων-εστιατορίων, της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της υγείας. Οι τρεις τελευταίοι είναι ισχυρά εξαρτημένοι από τις επιλογές κρατικών πολιτικών. Έτσι φανερώνεται ο καθοριστικός ρόλος που παίζει το κράτος στις μεταβολές της απασχόλησης του τριτογενή τομέα καταρχήν και συνολικά της περιφέρειας κατόπιν.

Το αναπτυξιακό μοντέλο της Π.Α.Θ.Ε. είχε σημειωθεί ότι βρισκόταν σε κρίση. Ο λόγος είναι η έντονη αποβιομηχάνιση που έπληξε κυρίως τις εκτός του δίπολου περιφέρειες. Παρατηρήσαμε την διαμόρφωση τεσσάρων ομάδων περιφερειών, α) του δίπολου, β) των νησιωτικών τουριστικών περιφερειών, γ) των βόρειων συνοριακών περιφερειών και δ) των υπόλοιπων.

Τα χαρακτηριστικά του δίπολου είναι η ψηλή συμμετοχής της μεταποίησης και του τριτογενή τομέα.

Οι νησιωτικές τουριστικές περιφέρειες όλες εκτός του Βόρειου Αιγαίου, παρουσιάζουν πολύ ψηλή συμμετοχή του κλάδου των ξενοδοχείων - εστιατορίων. Δύο (Κρήτη και Ιόνιο) έχουν πολύ ψηλή συμμετοχή και της γεωργίας, δύο επίσης έχουν πάρα πολύ ψηλή συμμετοχή και της αλιείας (Νότιο Αιγαίο και Ιόνιο). Το Βόρειο Αιγαίο παρουσιάζει μια ειδίκευση στον κλάδο ξενοδοχείων - εστιατορίων, είναι όμως πολύ μικρή σε σχέση με την υπόλοιπη τουριστική - νησιωτική χώρα. Σημειώθηκε ότι εκεί, δηλαδή στην αδυναμία ανάπτυξης του κλάδου, οφείλεται η μείωση της απασχόλησης που παρουσιάζει το Β. Αιγαίο. Επίσης ότι η τουριστική μονοκαλλιέργεια εγκυμονεί κινδύνους, καθώς μια κρίση του τουρισμού μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες για τις περιφέρειες αυτές. Εξετάζοντας μόνο την περίοδο 1993-95, το σκηνικό της απασχόλησης στις τουριστικές νησιωτικές περιφέρειες αλλάζει ριζικά. Ενώ το σύνολο της περιόδου 1991-95 οι περιφέρειες αυτές (Κρήτη, Νότιο Αιγαίο, Ιόνιο) είναι, ιδίως οι δύο πρώτες, από τις πιο γρήγορα αναπτυσσόμενες της χώρας, την υποπερίοδο 1993-95 γίνονται οι δύο τελευταίες. Ο τουρισμός γνωρίζει κρίση, η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώνεται κάθετα λόγω των αρνητικών πολλαπλασιαστικών επιδράσεων που ασκεί η τουριστική ύφεση - το αποτέλεσμα είναι μια κάθετη πτώση της απασχόλησης στις περιφέρειες αυτές. Τα Ιόνια νησιά παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα καθώς ο πρωτογενής τομέας και ο κλάδος του εμπορίου - ίσως λόγω ανοικτών συνόρων με τη Δυτική Ευρώπη και γειτνίασης με την Αλβανία - προσφέρουν θέσεις εργασίας που επιτρέπουν στην περιφέρεια να αντιπαρέλθει την τουριστική κρίση που πλήττει και αυτήν. Αντίθετα στο Βόρειο Αιγαίο η κατάσταση σταθεροποιείται καθώς σταματά η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και μάλιστα σημειώνεται αύξηση στον δευτερογενή.

Μια τρίτη ομάδα περιφερειών είναι αυτή των βορείων συνοριακών. Η υπόθεση δυνητικής ύπαρξης της ομάδας αυτής, είναι αποτέλεσμα της σημαντικής αναπτυξιακής πορείας της Ηπείρου. Η εξήγηση ήταν ότι το άνοιγμα των συνόρων και η διακίνηση ανθρώπων και αγαθών προσφέρει θετικά στην αύξηση της απασχόλησης στην περιφέρεια. Στον βαθμό που αυτό συμβαίνει και στις υπόλοιπες συνοριακές περιφέρειες, τότε θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αναπτύσσεται ένας βόρειος αναπτυξιακός άξονας της χώρας (ένας άξονας Εγνατίας). Οι εξελίξεις την περίοδο 1993-95 δεν παράγουν συμπέρασμα. Ο κλάδος του εμπορίου παρουσιάζει αλματώδη μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης απασχόλησης, υπερδιπλάσιου του εθνικού μέσου ετήσιου ρυθμού, σε τρεις συνοριακές περιφέρειες (Ανατολική Μακεδονία - Θράκη, Ιόνια, Ήπειρο) και σημαντικά υψηλότερο από τον εθνικό στην Κεντρική Μακεδονία. Όμως πέρα από αυτό οι ιδιαιτερότητες κάθε περιφέρειας έχουν μεγαλύτερο

Πίνακας 8: Απασχόληση 1991-1995 ανα μονοψήφιο κλάδο και περιφέρεια

ΔΙΑΦΟΡΑ 1991-1995

	Σύνολο χώρας	Θράκη-Ανατ. Μακεδονία	Κεντρική Μακεδονία	Δυτική Μακεδονία	Ηπείρου	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Δυτική Ελλάδα	Ανατολική Στερεά	Ν. Αττικής	Πελ/νησος	Βόρειο Αιγαίο	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη
Συνολο	191.372	-2.290	59.687	4.043	8.335	5.497	4.597	2.558	-12.829	86.235	9.765	-6.591	15.562	16.802
Α ΤΟΜΕΑΣ	-24.564	-137	-14.827	-2.653	894	9.304	-1.917	7.275	-17.003	-1.442	4.934	2.291	2.641	-13.924
Ορυχεία (Μεταλλεία, Λατομεία, Αλυκές)	-3.721	627	810	747	-24	230	-60	1	-5.533	74	-184	-477	-5	75
Βιομηχανία, βιοτεχνία	-121.311	-10.575	-12.600	-3.450	-3.660	-19.644	-2.313	-9.783	34	-48.080	-5.033	146	-2.909	-3.444
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	4.907	630	-15	643	337	858	-15	26	-696	4.069	-1.572	352	34	256
Οικοδομήσεις, Δημόσια έργα	6.554	516	1.041	1.971	-1.283	-3.961	40	1.311	3.299	3.680	-1.956	-349	1.658	586
Β ΤΟΜΕΑΣ	-113.571	-8.802	-10.764	-89	-4.630	-22.517	-2.348	-8.445	-2.896	-40.257	-8.745	-328	-1.222	-2.527
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	188.294	6.103	48.539	4.710	6.909	13.798	7.450	6.680	5.959	49.243	10.145	-3.391	10.773	21.378
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	-4.446	-2.831	2.277	-1.342	262	-1.228	756	-402	-1.492	3.686	-1.848	-2.156	512	-639
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	48.224	1.074	11.115	469	1.819	-101	-532	-1.351	512	32.403	-380	403	684	2.107
Λοιπές υπηρεσίες	97.435	2.304	23.346	2.949	3.083	6.240	1.191	-1.199	2.092	42.602	5.659	-3409	2.173	10.406
Γ ΤΟΜΕΑΣ	329.507	6.650	85.277	6.786	12.073	18.709	8.865	3.728	7.071	127.934	13.576	-8.553	14.142	33.252

ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΑΥΞΗΣΗΣ 1991-1995 (%)

Συνολο	1,29	-0,25	2,32	1,02	2,08	0,54	1,57	0,29	-1,84	1,60	1,14	-2,80	4,38	2,10
Α ΤΟΜΕΑΣ	-0,77	-0,03	-2,46	-2,40	0,66	2,47	-2,04	2,08	-6,86	-2,29	1,26	4,23	8,37	-4,25
Ορυχεία (Μεταλλεία, Λατομεία, Αλυκές)	-5,21	12,15	11,35	4,02	-2,92	26,95	-7,85	0,35	-28,17	1,15	-4,27	-35,88	-0,22	5,98
Βιομηχανία, βιοτεχνία	-4,65	-7,97	-2,22	-5,29	-8,52	-13,11	-9,71	-9,89	0,03	-4,00	-6,06	0,82	-8,46	-5,25
Ηλεκτρισμός, φωταέριο, ατμός, ύδρευση	3,19	15,79	-0,12	3,14	13,68	18,85	-1,33	0,36	-7,54	6,55	-11,17	18,63	0,65	3,39
Οικοδομήσεις, Δημόσια έργα	0,66	1,16	0,72	8,11	-3,19	-5,40	0,14	2,11	6,26	1,09	-3,06	-1,46	4,05	1,08
Β ΤΟΜΕΑΣ	-2,97	-4,71	-1,47	-0,07	-5,34	-9,81	-4,30	-4,98	-1,42	-2,50	-5,28	-0,73	-1,47	-1,97
Εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία	6,47	4,49	9,71	7,77	10,55	8,64	10,18	5,38	5,87	4,02	8,50	-6,11	8,21	13,84
Μεταφορές, αποθηκεύσεις, επικοινωνίες	-0,44	-6,64	1,76	-7,24	1,54	-3,20	3,94	-0,81	-3,94	0,71	-4,12	-9,78	1,70	-1,77
Τράπεζες και λοιπά οικονομικά ιδρύματα	5,74	4,54	8,68	3,52	16,10	-0,30	-4,74	-4,97	2,99	6,43	-1,81	5,19	4,54	8,22
Λοιπές υπηρεσίες	3,22	1,61	5,00	4,78	3,77	3,65	3,03	-0,80	2,39	2,90	4,97	-6,85	3,42	8,41
Γ ΤΟΜΕΑΣ	4,24	1,92	6,96	4,39	6,86	4,64	6,19	1,06	2,89	3,45	4,53	-6,32	5,89	9,76

ειδικό βάρος ως προς το τελικό αποτέλεσμα της απασχόλησης. Η Ήπειρος αυξάνει την απασχόληση στον πρωτογενή - ίσως λόγω του φθηνού αγρεργατικού δυναμικού των Αλβανών μεταναστών - και στον τριτογενή, αντισταθμίζοντας σημαντικές απώλειες του δευτερογενή τομέα. Αντίθετα η Ανατολική και Δυτική Μακεδονία παρουσιάζουν ραγδαία μείωση του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και έτσι η σχετικά μικρή αύξηση του τριτογενή, δεν μπορεί να ισοσκελίσει τις απώλειες. Ένα σημαντικό αρνητικό αποτέλεσμα του ανοίγματος των συνόρων, είναι η μετακίνηση μεγάλου αριθμού μεταποιητικών μονάδων, κυρίως κλωστοϋφαντουργικών, από τις περιφέρειες της Κεντρικής Μακεδονίας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης προς την Βουλγαρία. Αυτό όμως δεν μπορεί να διαπιστωθεί και να μετρηθεί από τα συγκεκριμένα στοιχεία καθώς οι 2 περιφέρειες δεν αποκλίνουν από τη γενική τάση της χώρας. Το κατά πόσο θα οικοδομηθεί ένας βόρειος αναπτυξιακός άξονας της χώρας μέλλει να αποδειχθεί όταν ανοίξουν τα σύνορα σε όλο του το μήκος και γίνουν ειδικότερες μελέτες.

Η πορεία των υπόλοιπων περιφερειών εξαρτάται βασικά από δύο παράγοντες : την δυναμικότητα

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι μεταβολές της απασχόλησης με βάση το χαρακτηριστικό της θέσης στο επάγγελμα την περίοδο 1991-95 έχουν ως εξής .

Η κίνηση των θέσεων των εργοδοτών και των αυτοαπασχολουμένων **είναι παλινδρομική και αντίστροφη**. Το 1991-93 οι εργοδότες αυξάνονται και οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται, αντίθετα το 1993-95 οι εργοδότες μειώνονται και οι αυτοαπασχολούμενοι αυξάνονται.

Η κίνηση των θέσεων των μισθωτών και των συμβοηθούντων μελών **σε οικογενειακή επιχείρηση παρουσιάζουν η πρώτη μεγάλη αύξηση και η δεύτερη μεγαλύτερη.**

Φαίνεται από τα προηγούμενα ότι η προσπάθεια ξεπεράσματος της κρίσης στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κινητοποίηση του άμισθου οικογενειακού εργατικού δυναμικού. Το εργατικό αυτό δυναμικό ίσως να βοηθά σημαντικά στην συνεχή μετακίνηση κομματιού του εργατικού δυναμικού, κυρίως ανδρικού, από την θέση του εργοδότη σε αυτήν του αυτοαπασχολούμενου και αντίστροφα. Είναι ένα είδος ελληνικού «ευέλικτου» εργατικού δυναμικού που προσδίδει μεγάλη ευελιξία στην μικρή ελληνική επιχείρηση.

Η δομή της οικογενειακής εργασίας θρέφει αμφότερους τους θεσμούς της μικρής επιχείρησης και της οικογένειας. Αν στην μικρή επιχείρηση προσφέρει ευελιξία, στην οικογένεια μεγαλώνει το εισόδημα της και σταματά καταστάσεις κρίσης, που η οικονομική δυσπραγία και η ανεργία προκαλούν. Την δυναμώνει κοινωνικά και οικονομικά και αποτρέπει διαλυτικές καταστάσεις.

Το ότι το 26% των νέων θέσεων εργασίας 1991-95 (22% την υποπερίοδο 1993-95) **είναι συμβοηθούντα μέλη** εξηγεί κατά ένα μέρος το γιατί οι νέες θέσεις εργασίας δεν είναι ψηλής παραγωγικότητας.

Η σημαντική αύξηση των μισθωτών είναι και αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και των μεγάλων προβλημάτων που αντιμετωπίζει μια διευρυμένη αναπαραγωγή του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου της πολύ μικρής επιχείρησης.

Την περίοδο 1991-95 **παρουσιάζεται μια αργή πτώση της απασχόλησης στον πρωτογενή, μια μεγάλη πτώση στον δευτερογενή και μια μεγαλύτερη αύξηση στον τριτογενή τομέα.**

Η πτώση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα **δεν είναι ενιαία χωρικά,** αντίθετα υπάρχουν δυναμικές περιφέρειες με υψηλή ειδίκευση στον τομέα που παρουσιάζουν συγχρόνως αύξηση της απασχόλησης σ΄αυτόν (Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος).

Η πτώση της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα**, εξαιτίας της μεταποίησης ήταν κοινή για όλες τις περιφέρειες στην περίοδο 1991-93.** Πολύ επώδυνα πληγώθηκαν την περίοδο αυτή, οι περιφέρειες που σχημάτιζαν τον άξονα Π.Α.Θ.Ε.. Όμως την περίοδο 1993-95 έχουμε ανάπτυξη της μεταποίησης σε κάποιες από τις περιφέρειες αυτές (ιδίως στη Δυτική Ελλάδα και στην Κεντρική Μακεδονία και λιγότερο στις συνορεύουσες με το νομό Αττικής περιφέρειες - Πελοπόννησος, Ανατολική Στερεά).

Η αύξηση της απασχόλησης του τριτογενή τομέα **είναι γενικευμένη σε όλους του επιμέρους κλάδους.** Εξαιτίας του μεγάλου βάρους του τομέα στην απασχόληση της χώρας, οι μεταβολές της απασχόλησης ανά χωρική μονάδα, εξαρτώνται κατά πρώτο λόγο από τον ρυθμό αύξησης του τριτογενή τομέα, που πετυχαίνει κάθε περιοχή και περιφέρεια. Η πετυχημένη διαφοροποίηση στους κλάδους του τομέα αυτού είναι το κύριο μέσο για την αύξηση της απασχόλησης.

Την περίοδο 1991-95 υπάρχει αύξηση της γυναικείας απασχόλησης. Αυτό οφείλεται στο ότι οι γυναικείες θέσεις στην επιχείρηση είναι κυρίως οι θέσεις του μισθωτού και του συμβοηθούντος μέλους. Επίσης στο ότι οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγάλη συμμετοχή σχεδόν σε όλους τους κλάδους του τριτογενή τομέα. Οι δύο λόγοι εξηγούν σε μεγάλο βαθμό, την αλματώδη αύξηση της γυναικείας απασχόλησης. Συμπληρωματικοί λόγοι που δεν γίνονται φανεροί από τις στατιστικές της έρευνας και οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα, είναι η γρηγορότερη προσαρμογή της γυναικείας απασχόλησης στις νέες εργασιακές

Συνέχεια στη σελ. 28

Συντελεστής συμμετοχής ανα θέση στο

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ Θ΄ΕΣΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ1995

	ΣΥΝΟΛΟ	Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός στην οικ/κή επιχείρηση
ΣΥΝΟΛΟ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Γεωργία, Κτηνοτροφία,Θήρα,Δασοκομία	1,00	0,40	1,99	0,09	3,09
Αλιεία	1,00	2,50	1,74	0,40	1,17
Α ΤΟΜΕΑΣ	1,00	0,44	1,99	0,09	3,05
Ορυχεία και Λατομεία	1,00	0,49	0,09	1,74	0,07
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	1,00	1,48	0,54	1,28	0,56
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου & νερού	1,00	0,04	0,00	1,85	0,00
Κατασκευές	1,00	1,82	0,87	1,14	0,24
Β ΤΟΜΕΑΣ	1,00	1,49	0,60	1,27	0,44
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκ.	1,00	1,64	1,37	0,73	1,01
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,00	1,90	0,88	0,89	1,27
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	1,00	0,51	0,85	1,34	0,11
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1,00	0,13	0,17	1,75	0,01
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρ. δραστηρ.	1,00	1,97	1,43	0,82	0,32
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,00	0,02	0,00	1,85	0,00
Εκπαίδευση	1,00	0,48	0,22	1,67	0,06
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,00	0,32	0,42	1,60	0,02
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,00	0,88	0,87	1,23	0,33
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	1,00	0,00	0,41	1,65	0,00
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	1,00	0,00	0,16	1,77	0,00
Γ ΤΟΜΕΑΣ	1,00	1,00	0,81	1,22	0,49

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ Θ΄ΕΣΗΣ ΑΝΔΡΩΝ 1995

	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ	1,00
Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, Δασοκομία	0,89
Αλιεία	1,48
Α ΤΟΜΕΑΣ	0,91
Ορυχεία και Λατομεία	1,50
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	1,07
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου & νερού	1,29
Κατασκευές	1,54
Β ΤΟΜΕΑΣ	1,22
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκ.	1,00
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,94
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	1,36
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	0,89
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρ. δραστηρ.	0,94
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,05
Εκπαίδευση	0,60
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,57
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	0,96
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	0,15
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	0,54
Γ ΤΟΜΕΑΣ	0,94

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ 1995

	Σύνολο χώρας	Θράκη-Ανατ. Μακεδονία	Κεντρική Μακεδονία	Δυτική Μακεδονία	Ηπείρου	Θεσσαλία	Ιόνια Νησιά	Δυτική Ελλάδα	Ανατολική Στερεά	Ν. Αττικής	Πελ/νησος	Βόρειο Αιγαίο	Νότιο Αιγαίο	Κρήτη
ΣΥΝΟΛΟ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Γεωργία, Κτηνοτροφία,Θήρα,Δασοκομία	1,00	2,13	1,02	1,28	1,62	1,93	1,42	2,07	1,49	0,05	2,24	1,21	0,37	1,73
Αλιεία	1,00	0,94	0,70	0,00	1,02	0,45	2,09	1,28	2,81	0,33	2,03	8,17	5,82	0,29
Α ΤΟΜΕΑΣ	1,00	2,11	1,02	1,26	1,61	1,91	1,43	2,05	1,52	0,05	2,23	1,34	0,48	1,70
Ορυχεία και Λατομεία	1,00	1,80	0,84	12,42	0,45	0,36	0,50	0,08	2,95	0,29	1,07	0,43	1,41	0,42
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	1,00	0,77	1,31	0,93	0,54	0,67	0,40	0,57	1,19	1,28	0,53	0,55	0,46	0,45
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αεριου & νερού	1,00	0,56	0,44	5,03	0,74	0,62	0,33	0,76	1,04	1,19	1,08	1,20	1,24	0,90
Κατασκευές	1,00	0,75	0,82	1,10	1,34	0,94	1,44	1,13	1,39	0,94	1,02	1,59	1,73	1,00
Β ΤΟΜΕΑΣ	1,00	0,77	1,12	1,37	0,77	0,74	0,69	0,73	1,27	1,16	0,71	0,87	0,87	0,62
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκευών	1,00	0,73	1,05	0,76	0,82	0,88	0,93	0,72	0,77	1,21	0,73	0,91	1,05	0,87
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,00	0,75	0,99	0,96	1,11	0,79	2,62	0,75	0,84	0,74	0,78	1,16	3,97	1,86
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	1,00	0,59	0,77	0,58	0,65	0,53	1,07	0,85	0,79	1,45	0,70	1,19	1,22	0,63
Ενδιάμεσοι χρηματο/κοί οργανισμοί	1,00	0,45	0,81	0,45	0,73	0,39	0,45	0,59	0,37	1,73	0,43	0,84	0,47	0,56
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρησιακες δραστηριότητες	1,00	0,45	0,98	0,64	0,54	0,59	0,56	0,33	0,48	1,62	0,32	0,51	0,80	0,60
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,00	0,97	0,80	0,79	1,02	0,84	0,74	0,79	0,71	1,29	0,70	1,05	1,10	0,86
Εκπαίδευση	1,00	0,81	1,07	0,97	1,20	0,97	0,61	0,88	0,71	1,14	0,78	0,86	0,50	1,01
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,00	0,54	0,87	0,79	0,94	0,74	0,47	0,69	0,57	1,44	0,67	0,80	0,54	0,91
Αλλες δραστηριότητες παροχή υπηρεσιών	1,00	0,52	0,97	0,70	0,77	0,94	0,79	0,80	0,56	1,36	0,58	0,90	1,23	0,56
Ιδιωτικά νοικοκοιριά που απασχολούν οικοιακό προσωπικό	1,00	0,45	0,71	0,26	0,65	0,39	0,63	0,48	0,56	1,86	0,40	0,20	0,43	0,22
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	1,00	0,70	0,25	0,00	0,00	0,00	0,00	1,53	0,00	2,15	0,00	0,00	0,00	0,65
Γ ΤΟΜΕΑΣ	1,00	0,69	0,94	0,75	0,87	0,78	0,97	0,73	0,70	1,28	0,67	0,93	1,24	0,90

επάγγελμα, φύλο, περιοχή, περιφέρεια έτος 1995

Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός Συμβοηθούντα μέλη
1,36	1,22	0,98	0,42
1,32	1,23	1,05	0,36
1,46	1,55	1,49	1,26
1,34	1,24	1,09	0,37
1,56	1,56	1,50	1,56
1,40	1,31	1,02	0,61
1,56	1,56	1,29	
1,55	1,55	1,54	1,47
1,46	1,41	1,18	0,75
1,37	1,16	0,92	0,45
1,33	1,20	0,90	0,37
1,46	1,53	1,30	1,08
1,24	1,02	0,88	0,00
1,32	1,14	0,71	0,27
0,88	1,10	1,05	0,00
0,81	0,52	0,60	0,35
0,76	0,99	0,51	0,56
1,05	0,87	1,03	0,36
	0,13	0,15	
	1,56	0,49	
1,30	1,15	0,88	0,43

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ Θ΄ΕΣΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ 1995

	ΣΥΝΟΛΟ	Εργοδότης	Αυτοαπα/νος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός (με μισθό ή ημερ/θιο)	Βοηθός στην οικ/κή επιχείρηση
ΣΥΝΟΛΟ	1,00	0,36	0,60	1,04	2,03
Γεωργία, Κτηνοτροφία,Θήρα,Δασοκομία	1,19	0,42	0,58	0,91	2,14
Αλιεία	0,14	0,17	0,01	0,12	0,54
Α ΤΟΜΕΑΣ	1,17	0,39	0,57	0,84	2,13
Ορυχεία και Λατομεία	0,10	0,00	0,00	0,11	0,00
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	0,87	0,28	0,44	0,96	1,70
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αεριου & νερού	0,48	0,00	0,00	0,48	
Κατασκευές	0,03	0,02	0,01	0,04	0,15
Β ΤΟΜΕΑΣ	0,60	0,19	0,26	0,67	1,45
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκ.	1,00	0,33	0,72	1,15	1,98
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,11	0,41	0,65	1,18	2,12
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	0,36	0,18	0,04	0,46	0,86
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1,19	0,57	0,96	1,21	2,79
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρ. δραστηρ.	1,11	0,43	0,75	1,51	2,31
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	0,91	1,22	0,82	0,91	2,79
Εκπαίδευση	1,72	1,34	1,87	1,72	2,16
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,77	1,42	1,01	1,88	1,79
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,06	0,91	1,23	0,95	2,15
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	2,53		2,56	2,52	
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	1,82		0,00	1,90	
Γ ΤΟΜΕΑΣ	1,10	0,46	0,72	1,21	2,01

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ 1995

	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ	Π. Σ. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ	ΛΟΙΠΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΣΥΝΟΛΟ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Γεωργία, Κτηνοτροφία,Θήρα,Δασοκομία	1,00	0,11	0,01	0,03	0,30	1,32	3,04
Αλιεία	1,00	0,35	0,20	0,29	0,60	2,74	1,81
Α ΤΟΜΕΑΣ	1,00	0,11	0,01	0,03	0,30	1,35	3,02
Ορυχεία και Λατομεία	1,00	0,59	0,25	0,39	1,19	2,05	1,54
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	1,00	1,24	1,26	1,62	1,06	0,93	0,45
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αεριου & νερού	1,00	1,23	1,21	0,55	1,53	0,81	0,53
Κατασκευές	1,00	0,99	0,83	0,79	1,32	1,21	0,92
Β ΤΟΜΕΑΣ	1,00	1,16	1,12	1,31	1,16	1,02	0,60
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκεών	1,00	1,24	1,22	1,34	1,23	0,95	0,44
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,00	0,88	0,69	0,80	1,21	1,34	1,14
Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	1,00	1,25	1,48	1,00	0,99	0,86	0,45
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1,00	1,44	1,84	1,22	0,92	0,54	0,13
Διαχείρηση ακίνητης περιουσίας εκμισθωσεις & επιχειρησιακές δραστηριότητες	1,00	1,43	1,71	1,59	0,93	0,54	0,15
Δημοσια Διοίκηση & άμυνα υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	1,00	1,30	1,33	1,00	1,37	0,78	0,37
Εκπαίδευση	1,00	1,34	1,20	1,56	1,49	0,75	0,27
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,00	1,37	1,52	1,25	1,18	0,74	0,22
Αλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,00	1,26	1,39	1,28	1,07	0,87	0,41
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	1,00	1,46	1,94	1,10	0,87	0,43	0,13
Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα	1,00	1,41	2,32	0,52	0,37	0,38	0,27

Συντελεστής συμμετοχής: Δείκτης που μετράει τη συμμετοχή ενός παράγοντα (θέση στο επάγγελμα, φύλο, περιοχή, περιφέρεια) στην απασχόληση ενός τομέα ή κλάδου και τη συγκρίνει με τη συνολική συμμετοχή του παράγοντα στη απασχόληση της χώρας. Είναι ένα κλάσμα που για αριθμητή έχει τη συμμετοχή του παράγοντα στην απασχόληση ενός συγκεκριμένου τομέα ή κλάδου και για παρανομαστή τη συνολική συμμετοχή του παράγοντα στο σύνολο της απασχόλησης. Αν η τιμή του συντελεστή συμμετοχής είναι μεγαλύτερη της μονάδας αυτό σημαίνει ότι η συμμετοχή του παράγοντα στο τομέα ή κλάδο είναι ψηλότερη από την μέση εθνική συμμετοχή του και άρα προς το συγκεκριμένο τομέα ή κλάδο αναπτύσσεται, συγκεντρώνεται, ειδικεύεται ο παράγοντας που εξετάζουμε. Όσο μεγαλύτερος της μονάδας είναι ο συντελεστής συμμετοχής τόσο ψηλότερη είναι η συμμετοχή του παράγοντα στον τομέα ή κλάδο, αντίθετα όσο μικρότερος της μονάδας και πλησιέστερος στο μηδέν τόσο χαμηλότερη είναι η συμμετοχή του. Π.χ. αν η συμμετοχή των γυναικών στη συνολική απασχόληση της χώρας είναι 30%, ενώ η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση του τριτογενή τομέα είναι 36%, ο συντελεστής συμμετοχής θα πάρει την τιμή 36/30=1,2

Συνέχεια από τη σελ. 25

σχέσεις, η κρίση του κοινωνικού κράτους και οι πολιτιστικές μεταβολές που αύξησαν την προσφορά της γυναικείας εργασίας.

Ο αναπτυξιακός άξονας του ΠΑΘΕ υποχώρησε την περίοδο αυτή. Αντί αυτού είχαμε μια **ενδυνάμωση του αναπτυξιακού μητροπολιτικού δίπολου Αθήνας - Θεσσαλονίκης,** που στηρίζεται στην υψηλή συμμετοχή της μεταποίησης και κυρίως του τριτογενή τομέα.

Δυναμικές εμφανίστηκαν οι νησιωτικές περιφέρειες που ειδικεύτηκαν έντονα στον τουρισμό συγκροτώντας μια ομάδα (Νότιο Αιγαίο, Κρήτη, Ιόνια). Η εξάρτηση τους από την τουριστική μονοκαλλιέργεια συνέβαλλε ώστε ενώ την περίοδο της τουριστικής ανάπτυξης να είναι από τις πρώτες στους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, την περίοδο της τουριστικής ύφεσης, 1993-95, να είναι από τις τελευταίες (εξαίρεση αποτελούν τα Ιόνια). Αυτό φανερώνει το επικίνδυνο πρόσωπο της εξάρτησης από την μονοκαλλιέργεια και την υπερειδίκευση.

Η υπόθεση της ανάπτυξης ενός βόρειου αναπτυξιακού άξονα των συνοριακών περιφερειών της χώρας ελέγχεται. Η περίπτωση της ανάπτυξης της Ηπείρου και του κλάδου του εμπορίου στις βόρεια συνοριακές περιφέρειες, ενδεχομένως φανερώνει την δυναμική των μη περιχαρακωμένων συνόρων.

Η πορεία των ρυθμών της απασχόλησης στις υπόλοιπες περιφέρειες εξαρτάται κυρίως από τον δυναμισμό του πρωτογενή τομέα και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του τριτογενή, ωστόσο υπολείπεται των ρυθμών αύξησης των περιφερειών του δίπολου, των τουριστικών νησιωτικών περιοχών και της Ηπείρου.

Η αργή πτώση του πρωτογενή τομέα**, η μεγάλη πτώση του δευτερογενή και η γρήγορη αύξηση του τριτογενή, αναπαράγουν χωρικές ανισότητες**, που την δεκαετία του ΄80 έδειχναν να ξεπερνιούνται. Ο τριτογενής τομέας είναι χωρικά συγκεντρωμένος περισσότερο από ότι ο δευτερογενής, στα αστικά και κυρίως τα μητροπολιτικά κέντρα (εκτός του κλάδου ξενοδοχείων - εστιατορίων που η χωρική τους συγκέντρωση είναι αντίστροφη του βαθμού αστικότητας μιας περιοχής). Αυτό σημαίνει ότι ο κυρίαρχος ρόλος του δίπολου

Βιβλιογραφία

ΕΣΥΕ: *Έρευνα εργατικού δυναμικού έτους 1991.* Αθήνα, 1995.
ΕΣΥΕ: *Έρευνες εργατικού δυναμικού 1990 - 1995*. Σε μαγνητική μορφή.
Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Γενική Διεύθυνση απασχόλησης, εργασιακών σχέσεων και κοινωνικών υποθέσεων: Η απασχόληση στην Ευρώπη 1994.*
Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ: *Σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και προοπτικές μέχρι το 2000*. Αθήνα, Απρίλιος 1996.
ΚΕΠΕ Εκθέσεις 16 για το πρόγραμμα 1988-1992: *Απασχόληση-Ανεργία.* Αθήνα 1990.
ΚΕΠΕ Εκθέσεις 19: *Διαπεριφερειακή ανάλυση και πολιτική και βασικά στοιχεία κατά περιφέρεια και νομό.* Αθήνα 1995.
Κόνσολας Ν.: *Περιφερειακή οικονομική πολιτική*: γενική θεώρηση. Εκδόσεις Παπαζήση 1983
Παπαδασκαλόπουλος Αθ.: *Βασικές μέθοδοι περιφερειακής ανάλυσης.* Εκδόσεις Παπαζήση 1990
Σακέλλης Γ.: *Πληθυσμός και εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα:* μορφολογία και διαχρονικές εξελίξεις. Εκδόσεις Γαβριηλίδης, 1993.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ
Ιουλιανού 24, Τ.Κ. 104 34